

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Petr Loutchan

Důkazní břemeno v civilním procesu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 6. 2016

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. června 2016

Petr Loutchan

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce, doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D., za ochotu vést mou diplomovou práci, trpělivý přístup a za cenné rady, které mi při psaní práce poskytovala. Rovněž bych rád poděkoval rodině za soustavnou podporu během studia.

Obsah

Úvod	1
I. Obecně k problematice procesního dokazování	3
1 Základní zásady ovlivňující dokazování	3
1.1 Právo na spravedlivý proces	3
1.1.1 Princip nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců	4
1.1.2 Princip zákonného soudu a soudce	6
1.1.3 Princip rovnosti a kontradiktornosti	7
1.1.4 Princip veřejnosti	9
1.1.5 Princip ústnosti a přímosti	10
1.1.6 Princip rychlosti a hospodárnosti	11
1.1.7 Princip předvídatelnosti	12
1.2 Odvětvové principy civilního práva procesního	13
1.2.1 Zásada dispoziční a princip oficiality	13
1.2.2 Zásada projednací a zásada vyšetřovací	14
1.2.3 Princip volného hodnocení důkazů a legální důkazní teorie	16
1.2.4 Princip jednotnosti (arbitrárního pořádku) a princip koncentrační (legálního pořádku), zvaný též eventuální	16
1.2.5 Zásada materiální pravda a zásady formální pravdy	17
2 Procesní dokazování v občanském soudním řízení	20
2.1 Pojem dokazování, skutkové a právní poznatky	20
2.2 Účel dokazování	23
2.3 Předmět dokazování, důkaz, důkazní prostředky	23
2.3.1 Pozitivní vymezení předmětu dokazování	23
2.3.2 Negativní vymezení předmětu dokazování	25

2.3.3	Důkazní prostředky	29
2.3.4	Důkaz	29
2.4	Instituty usnadňující dokazování.....	31
2.4.1	Obecně k domněnkám a fikcím.....	31
2.4.2	Právní domněnky vyvratitelné i nevyvratitelné, právní fikce	31
2.4.3	Skutkové domněnky, zkušenostní věty	32
2.4.4	Prejudiciální otázka	33
2.4.5	Úvaha soudu.....	35
	II. Procesní povinnosti a břemena.....	36
3	Procesní povinnosti a břemena	36
3.1	Rozlišení povinností a břemen	36
3.2	Procesní povinnosti	39
3.2.1	Povinnost tvrzení.....	39
3.2.2	Důkazní povinnost.....	41
3.3	Procesní břemena	42
3.3.1	Břemeno tvrzení.....	43
	III. Problematika důkazního břemene	46
4	Důkazní břemeno (onus probandi).....	46
4.1	Právní povaha důkazního břemene	48
4.1.1	Hmotněprávní (materiální) pojetí důkazního břemene.....	48
4.1.2	Procesní pojetí důkazního břemene	51
4.1.3	Smíšené pojetí důkazního břemene.....	51
4.2	Důkazní břemeno v objektivním smyslu	52
4.3	Důkazní břemeno v subjektivním smyslu.....	54
4.3.1	Subjektivní důkazní břemeno abstraktní	55

4.3.2	Subjektivní důkazní břemeno konkrétní	55
4.4	Dělení důkazního břemene	56
5	Dělení důkazního břemene, teorie upravující toto dělení	59
5.1	Starší teorie o dělení důkazního břemena	59
5.1.1	Teorie negativní.....	59
5.1.2	Teorie trvání	61
5.1.3	Teorie prezumpční	61
5.1.4	Teorie zvláštních skutečností	62
5.1.5	Teorie vnitřních a vnějších skutečností.....	62
5.1.6	Teorie speciální	63
5.1.7	Teorie kauzální	63
5.1.8	Teorie minimální	63
5.1.9	Teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících (právo rušících)	64
5.1.10	Teorie větné stavby.....	64
5.1.11	Teorie popírání	65
5.1.12	Teorie námitková	65
5.1.13	Teorie úplného skutkového stavu.....	65
5.1.14	Teorie účelové analýzy	67
5.2	Teorie analýzy norem.....	68
	Závěr.....	72
	Seznam zkratk	74
	Seznam zdrojů	75
	Abstrakt.....	80
	Abstract.....	82

Klíčová slova	84
Keywords.....	84

Úvod

Mnozí autoři označují dokazování jakožto páteř civilního procesu, jako nejdůležitější součást civilního řízení, jako určitý základ, na němž jsou vystaveny další části civilního procesu. Důkazní břemeno má v systému dokazování výsadní postavení, neb ono určuje výsledek sporu v případě, že dokazování není dostatečným způsobem provedeno. Pomáhá nám předvídat výsledek sporu a určit, kdo je kterou skutečnost povinen prokázat, stejně tak následky nesplnění této povinnosti. Pro podobu dokazování má tedy důkazní břemeno zásadní vliv. Zároveň je toto téma bohužel poměrně komplikované, úzce související se samotným dokazováním.

Pro úplnost dodávám, že následující práce, ač obsahuje soustavný úvod do těch částí civilního procesu, jež s důkazním břemenem úzce souvisí, se zabývá pouze řízením sporným, byť například u základních zásad nalezneme i nástin řízení nesporného, kde přirovnání k nespornému řízení je nezbytné bližšímu pochopení těchto zásad, především těch odvětvových. Vynechání nesporného řízení činím proto, že uplatnění institutů, jež jsou rozhodujícím pro téma této práce (ať se jedná o důkazní břemeno jako takové, tak s ním související instituty břemene tvrzení, povinnosti tvrzení a důkazní), je vlastní řízení spornému, tudíž by případné paralely s řízením nesporným jen znesnadňovaly pochopení tohoto tématu, třebaže dle mnohých lze hovořit o uplatňování objektivního důkazního břemene i v řízení ovládaném vyšetřovací zásadou. Podobně se nebudu věnovat ani podrobné úpravě důkazních prostředků, průběhu dokazování, koncentraci řízení či břemenu substancování, jelikož mi to bohužel nedovolí rozsah předkládané práce.

Téma důkazního břemene bylo v minulosti již nesmírně kvalitním způsobem zpracováno v často citovaných dílech profesora Macura. Nemám ambici jeho práci překonat. Stejně tak nemám ambici podat pouze výtah z jeho díla. Čtenářům níže předkládám práci, která důkazní břemeno zasadí do systému civilního procesu, připomene základní právní principy ovládající dokazování,¹ zmíní instituty úzce

¹ Včetně obecných principů práva na spravedlivý proces, které jsou mnohdy na opomíjeny na úkor těch odvětvových, byť jsou minimálně stejně důležité. Sbližování práva členských států Evropské unie, případně států, jež ratifikovaly Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, tyto principy činí nesmírně důležitými.

související s důkazním břemenem a pochopitelně i podá ucelený výklad o samotném důkazním břemeni. Ačkoliv je oblast důkazního břemene velmi dobře popsána, stále se občas vyskytují mylné názory pramenící z nepochopení této problematiky, případně z prosazování názorů a teorií, které již byly dávno právní vědou přesvědčivě vyvráceny.

Tato práce je členěna do tří dílů. První díl představí základní zásady ovládající procesní právo a provede velmi stručný úvod do vybraných kapitol dokazování, které jsou nezbytné pro pochopení navazujícího textu. Druhý díl se zabývá procesními povinnostmi a břemeny, jejich dělením a vzájemným rozlišením. Třetí díl je věnován důkaznímu břemeni, jeho vnitřnímu členění i teoriím dělení důkazního břemene.

Právní úprava této práce vychází ze stavu ke dni 29. 6. 2016

I. Obecně k problematice procesního dokazování

1 Základní zásady ovlivňující dokazování

Civilní právo procesní je odvětvím, v němž se uplatňují nejen obecné procesní zásady, ale i speciální právní principy vlastní výlučně civilnímu procesu.² Právní principy mají nezastupitelnou roli jak při aplikaci či interpretaci práva, tak při jeho tvorbě. Je proto nezbytné poskytnout jejich výklad pro řádné pochopení následujících kapitol.³

Principů je značné množství. Mnohé z nich k platnosti ani nevyžadují jejich pozitivní úpravu platným právním řádem, alespoň dle přirozenoprávního (iusnaturalistického) přístupu, dle něž k vytvoření právního principu postačí existence obecně uznávaných společenských a mravních hodnot. Oproti tomu pozitivistický přístup vyžaduje jejich zakotvení v platném právu.⁴

1.1 Právo na spravedlivý proces

Tato podkapitola pojednává o těch principech, které jsou společné všem procesním právům, tedy nejsou specifické pouze pro civilní právo procesní. Pro tyto principy neexistuje výlučně používané označení, mohou být označeny též jako obecné procesní principy či základní zásady soudnictví.

Principy práva na spravedlivý proces nalezneme především v Ústavě a Listině. V souvislosti s prohlubující se mezinárodní integrací si zde získává velmi důležité postavení i Evropská úmluva, jejíž článek 6 upravující právo na spravedlivý proces, je velmi často judikován a nemalou měrou ovlivňuje podobu našeho právního řádu.⁵ Tento výčet však není úplný, nelze nezmínit ani zvláštní zákony, především zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

² Pojmy právní princip a zásada užívám v této práci jakožto synonyma, ačkoliv je mnohdy právní teorie odlišuje.

³ Vzhledem k omezenému rozsahu této práce si dovoluji některé principy nezmínit, u jiných pouze zběžně nastínit jejich hlavní význam, zatímco pro dokazování důležitější principy podrobím podrobnějšímu výkladu.

⁴ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 59

⁵ Jedná se zároveň o nejporušovanější ustanovení Evropské úmluvy, přičemž ze statistik Soudu plyne, že ze všech odsuzujících rozsudků obsahovalo přibližně 40-60% porušení tohoto článku.

1.1.1 Princip nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců

Tento princip je vyjádřen v Ústavě v člancích 81-82, v článku 36 Listiny, článku 6 odstavce 1 Evropské úmluvy, § 79 zákona o soudech a soudcích. Zároveň úzce souvisí s několika dalšími ustanoveními.⁶ Nezávislost je zde chápána ve trojím pojetí, ať už jako nezávislost soudní moci na moci výkonné či stranách sporu,⁷ instituciální nezávislost soudů na jiných orgánech či funkční nezávislost soudů a soudců.

Instituciální nezávislost je garantovaná přísným oddělením od státu a jeho orgánů. Soudy i soudci jsou plně suverénní a nesmí být jakkoliv ovlivňováni při své rozhodovací činnosti v rámci jejich kompetence (civilní pravomoci soudů, viz § 7 OSŘ). Zužování této pravomoci může být krokem k omezení nezávislosti soudů. Konflikt může vzniknout i v případě státní správy soudů. Je pochopitelné, že státní instituce jsou určitým způsobem limitovány co do materiální i personální stránky, případně do jisté míry i po stránce kvantity a kvality práce.⁸ Zákon o soudech a soudcích se tomuto konfliktu snaží předejít vytvořením volených soudcovských rad, které mají i vyjadřovací pravomoc k otázkám státní správy soudů.⁹

K nezávislosti soudů se vyjádřil Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 7/02. V tomto řízení šlo o návrh na zrušení některých ustanovení zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Stěžovatel namítal, že by pravidelný povinný přezkum znalostí soudce, který by byl v případě neúspěšného výsledku spojen s odvoláním z funkce, byl nepřipustným zásahem do nezávislosti soudu. Zároveň namítal, že by pravidelné přezkušování prováděla instituce, která byla pod kontrolou moci výkonné, čímž by byl porušen princip dělby moci. Ústavní soud se s argumentací stěžovatele ztotožnil a příslušná ustanovení zrušil.¹⁰

⁶ Například články 62, 63, 85 či 95 Ústavy

⁷ Srov. Rozhodnutí ESLP Campbell a Fell proti Spojenému království, rozsudek, 28. 6. 1984, č. 7819/77 a 7878/77, § 78

⁸ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 62

⁹ Srov. § 46-59 zákona o soudech a soudcích

¹⁰ Srov. Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 7/02 Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002.

Obsahem funkční nezávislosti je vázanost soudce pouze zákonem a mezinárodní smlouvou, jež je součástí právního řádu. Při své činnosti je tedy nezávislý a nikdo mu nemůže udělovat pokyny.¹¹

Aspekt nezávislosti zahrnuje především to, že soudce je jmenován bez časového omezení či na poměrně dlouhou dobu prezidentem republiky, je dostatečně finančně ohodnocen¹², je vyloučen z výkonu jiné veřejné funkce,¹³ a má vyšší právní ochranu.¹⁴

Vázanost soudce pouze zákonem či vyhlášenou mezinárodní smlouvou, jež je součástí právního řádu, je poměrně nenápadně znějící postulát. Souhlasím však s názorem vysloveným v pražské učebnici civilního procesu, dle něž je vázanost celým právním řádem jedním z nástrojů, jak nesmírně oslabit postavení soudce.¹⁵ V případě vázanosti soudce i podzákonými právními předpisy, jejichž legislativní proces je oproti zákonům podstatně zjednodušen, si lze jednoduše představit skutečnou míru nezávislosti soudní moci.

Zároveň je důležitým oprávněním možnost soudce posoudit ústavnost podzákoného právního předpisu se zákonem či vyhlášenou mezinárodní smlouvou, jež je součástí právního řádu.¹⁶ V případě, že by dospěl k názoru o neústavnosti aplikovaného zákona, předloží věc Ústavnímu soudu.¹⁷ Posuzování ústavnosti je tedy v České republice vyhrazeno pouze jednomu soudu, přičemž teorie civilního procesu označuje takový soud jakožto zvláštní.

K tomuto principu patří i princip nestrannosti soudce, což je pro oblast dokazování poměrně důležité téma. Ústava výslovně zmiňuje, že nestrannost soudce nesmí nikdo ohrožovat.¹⁸ S nestranností je úzce spojena možnost vyloučit soudce z projednávání věci pro jeho podjatost, přičemž naše procesní právo zaujalo poměrně rigidní přístup,

¹¹ PAVLÍČEK, V., GRONSKÝ, J., HŘEBEJK, J. a kol. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Leges, 2011, s. 933

¹² Zákon č. 236/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů

¹³ Inkompatibilita stanovena článkem 82 odst. 3 Ústavy

¹⁴ Jakožto úřední osoba v hlavě X. trestního zákoníku, v případě útoku proti jeho osobě v souvislosti s výkonem jeho povolání.

¹⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 62-63

¹⁶ Článek 95 Ústavy

¹⁷ Článek 95 odst. 2 Ústavy

¹⁸ Článek 82 odst. 1 Ústavy

kdy k vyloučení soudce pro podjatost postačí pouhá odůvodněná pochybnost o jeho podjatosti. K tomuto si dovoluji citovat judikát Ústavního soudu. „*Při rozhodování o vyloučení soudce není rozhodné, jak se nestrannost soudce jeví účastníkovi řízení pocitově. Podstatné je pouze zjištění objektivních skutečností vedoucích k závěru, že soudce má k věci, k účastníkům řízení nebo k jejich zástupcům určitý vztah, který nelze považovat za nezaujatý.*“¹⁹ Osoba soudce by tedy neměla mít vztahy k účastníkům řízení, ani jakýkoliv zájem na výsledku sporu.

1.1.2 Princip zákonného soudu a soudce

Tento princip vychází z článku 38 odst. 1 Listiny a článku 6 odst. 1. Evropské úmluvy, přičemž se člení na požadavek zákonného soudu a požadavek zákonného soudce.

Požadavek zákonného soudu vyžaduje, aby spory soudil soud zřízený zákonem, alespoň takové znění obsahuje samotná Evropská úmluva v článku 6 odstavci prvním. Smyslem tohoto požadavku „*Je především zabezpečit nezávislost moci soudní na moci výkonné; zabránit tomu, aby si výkonná moc mohla zřizovat soudy bez kontroly ze strany demokraticky zvolených zástupců lidu. Úmluva však nezakazuje vytváření různých mimořádných či speciálních soudů, pokud jsou zřízeny zákonem a splňují též další náležitosti soudu vyplývající z článku 6 EÚLP*“²⁰

Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, příslušnost soudu a soudce stanoví zákon.²¹ Toto ustanovení jasně zabraňuje svévoli při stanovování konkrétního soudu a soudce určeného pro projednání konkrétního sporu, podrobnosti má stanovit speciální zákon. Tímto zákonem jsou příslušné procesní předpisy, které řeší přiřazení konkrétního případu konkrétnímu soudu.

Přidělení případů konkrétnímu soudci se děje prostřednictvím rozvrhu práce, který je vždy vydávaný na období jednoho roku, a je vždy veřejně přístupný.²² Pro rozvrh práce existuje zajímavý judikát DMD GROUP, a. s., proti Slovensku, v němž ESLP

¹⁹ Srov. I. ÚS 370/04 ze dne 27. 10. 2004

²⁰ Srov. Lithgow a další proti Spojenému království, rozsudek pléna, 8. 7. 1986, č. 9006/80, § 201. Pro úplnost dodávám, že za splnění určitých předpokladů může být za zákon považován i jiný pramen práva. Toto rozlišení je však pro účely této práce nadbytečné

²¹ Listina článek 38 odst. 1.

²² Srov. § 41-45 Zákona o soudech a soudcích

judikoval, že „*O věci stěžovatele nebylo rozhodnuto soudem zřízeným zákonem, neboť právní úprava organizace práce ponechávala předsedům soudů příliš velkou míru volnosti a neposkytovala dostatečné záruky proti zneužití, jak o tom svědčí právě případ stěžovatele*“.²³ Právní úprava rozvrhů práce by tedy neměla poskytovat příležitost k uplatnění libovůle, ale přesně a jasně definovaná pravidla, za pomoci nichž se dospěje k určení zákonného soudce.

1.1.3 Princip rovnosti a kontradiktornosti

Princip rovnosti je vyjádřen v Ústavě v článku 96, v Listině v článku 37 odst. 3, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 1 a v § 18 OSŘ. Učebnice civilního práva procesního považuje tento princip za povinnost soudu, aby oběma stranám sporu garantoval stejné možnosti účasti, vyjádření i jednání.²⁴ Zároveň však dodává, že samotné nevyužívání práv účastníka řízení není v rozporu s touto zásadou, pokud mu možnost využití jeho procesních práv byla nabídnuta. Judikatura tento princip definuje jako „*nutnost stejných pravidel hry pro všechny účastníky řízení*“.²⁵ Tato „*pravidla hry*“ definujeme jako princip rovnosti zbraní. Zajímavé je i rozhodnutí IV. ÚS 140/02, v němž ústavní soud judikuje, že „*Zásada rovnosti účastníků se týká pouze jejich postavení procesního a nelze ji argumentovat ve vztahu k výsledku sporu; jinak řečeno, výsledek sporu sám o sobě nemůže porušit rovnost účastníků řízení*“.

Zároveň tento princip zdůrazňuje Evropská úmluva, která jej chápe jako princip rovnosti zbraní. ESLP jej interpretuje jako požadavek, „*aby každá ze stran řízení mohla obhajovat svou věc za podmínek, které ji, z pohledu řízení jako celku, podstatným způsobem neznevýhodňují vzhledem k protistraně*“.²⁶ Současná komentářová literatura chápe evropský i český přístup za v zásadě shodný.²⁷

²³ Srov. DMD GROUP, a. s. proti Slovensku, rozsudek, 5. 10 2010, č. 19334/03. V tomto případě šlo o to, že předseda soudu vydal opatření, v němž si sám sobě přidělil k rozhodnutí návrh. Navíc proti jeho rozhodnutí nebyl přípustný opravný prostředek.

²⁴ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 67

²⁵ Srov. I. ÚS 3/97 ze dne 13. 5. 1997

²⁶ Srov. Rozhodnutí ESLP Foucher proti Francii, rozsudek, 18. 3. 1997, č. 22209/93, § 34

²⁷ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 89

K zárukám rovnosti patří i právo na jednání před soudem v mateřském jazyce.²⁸ Součástí principu rovnosti je i právo na právní pomoc, včetně poučovací povinnosti účastníků soudem.²⁹

Princip kontradiktornosti (contra dicere, tj. oponovat) chápe česká právní věda jako „*vyjevování sporných okolností cestou sporu, přičemž vše musí být podrobena debatě, rozpravě účastníků, kteří se mají právo vyjádřit ke všem skutečnostem a ke všem důkazům*“.³⁰ Jeho uplatnění je v českém civilním procesu (především ve sporných řízeních) velmi úzké a sama učebnice přiznává, že při srovnání s evropským pojetím nemůže uspět.³¹

Evropské pojetí je odlišné. Princip kontradiktornosti je chápán jako jeden z nejdůležitějších procesních principů vůbec, Repík jej dokonce označuje za *vůbec „nejdůležitější princip, bez něhož by se snad ani nedalo hovořit o soudním procesu*“.³² Kontradiktornost je definována jako požadavek, aby „*oběma stranám řízení byla dána možnost se seznámit se stanovisky a důkazy předloženými soudu s cílem ovlivnit jeho rozhodnutí – ať už protistranou nebo na řízení nezúčastněným subjektem, od něhož si případně soud takové vyjádření nebo důkaz mohl vyžádat – a vyjádřit se k nim*“.³³ Soud ve stejném rozhodnutí zdůraznil vztah mezi kontradiktorností a s důvěrou k fungování soudního systému, kdy judikoval, že „*Důvěra subjektů ve fungování soudního systému se zakládá mimo jiné i na jistotě dotyčného, že měl možnost vyjádřit se ke všem písemnostem ve spisu*“.³⁴ Je třeba připomenout i případy, kdy porušení principu kontradiktornosti spočívá v tom, že soud účastníku řízení neposkytl prostor pro vyjádření se ke stanoviskům státního orgánu, a to bez ohledu na významnost takového stanoviska „*Nehraje tu roli, zda stanovisko, ke kterému se dotyčný neměl možnost vyjádřit, mělo nějaký vliv na rozhodnutí příslušného vnitrostátního orgánu. Stejně tak není podstatné, zda takové vyjádření obsahuje nějaké nové skutečnosti či argumenty, jelikož je na účastníkovi řízení, aby sám posoudil, zda ten který dokument vyžaduje nějaký*

²⁸ § 18 odst. 2 OSŘ

²⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 67-68

³⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s., 68

³¹ Tamtéž

³² Srov. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Praha: Orac, 2002, s 147

³³ Srov. Rozhodnutí ESLP Brandstetter proti Rakousku, rozsudek 28. 8. 1991, č. 11170/84 a další, § 67.

komentář z jeho strany“.³⁴ Je tedy třeba poskytnout stranám možnost se vyjádřit k čemukoliv, ač by si soudce mohl myslet, že taková skutečnost je skoro bezvýznamná pro jeho rozhodnutí. V určitých typech řízení však existují i výjimky, ale vzhledem k rozsahu této práce a primárnímu zaměření na řízení sporné, si je dovolím opomenout.

35

Je otázkou, nebylo-li by nasnadě českou koncepci přehodnotit a z bohaté judikatury ESLP se poučit dříve, než k tomu budeme po prohraných sporech donuceni.

1.1.4 Princip veřejnosti

Tento tradiční princip procesního práva je obsažen jak v Ústavě,³⁶ Listině,³⁷ tak Evropské úmluvě.³⁸ Nalezneme jej i v § 116 odst. 1 OSŘ. Tato zásada se aplikuje pouze pro fázi soudního jednání, nikoliv pro řízení celé.³⁹ Požadavek veřejnosti chápeme jako prostředek ochrany proti kabinetní justici, významný prostředek soudní kontroly i posílení záruk nezávislosti, nestrannosti a zákonnosti postupu soudu.⁴⁰ Ve výjimečných případech je dle OSŘ možné vyloučení veřejnosti.⁴¹ I v takových případech však je možné povolit účast individuálně určených osob.⁴²

Evropské vnímání tohoto principu je obdobné. Veřejnost jednání dle ESLP přispívá k dosažení spravedlivého procesu a chrání před tajným výkonem spravedlnosti.⁴³ Samotný článek 6 Evropské úmluvy v druhé větě stanoví, že „*Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný pokud by, vzhledem*

³⁴ Srov. Rozhodnutí ESLP Niderost-Huber proti Švýcarsku, rozsudek, č. 18990/91, 18. 2. 1997, § 27, 29

³⁵ Blíže například KMEC, J. a kol. Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 743-748

³⁶ Článek 96 odstavec 2 Ústavy

³⁷ Článek 38 odstavec 2 Listiny

³⁸ Článek 6 odstavec 1 Evropské úmluvy

³⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 69

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ Srov. § 116 odst. 2 OSŘ

⁴² Srov. § 116 odst. 3 OSŘ

⁴³ Srov. Rozhodnutí ESLP Malhous proti České republice, rozsudek velkého senátu, 12. 7. 2001, č. 33071/96, §55

ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti“. Podmínky vyloučení veřejnosti jsou tedy obdobné jako v naší právní úpravě. V některých rozhodnutích však soud judikoval odlišným způsobem. Například neshledal oprávněným vyloučení veřejnosti z důvodu ochrany utajovaných skutečností a v zájmu bezpečnosti účastníků řízení.⁴⁴ Je tedy otázkou, zda by například vyloučení veřejnosti z důvodu ochrany obchodního tajemství bylo shledáno oprávněným.

1.1.5 Princip ústnosti a přímosti

Ústnost i přímost, na rozdíl od předchozích zásad, nejsou přímo předvídaný Úmluvou. Princip ústnosti, který je opakem dřívější zásady písemnosti (která doslovně říkala, že co není ve spisech, neexistuje) říká, „že podstatné v procesu je to, co bylo soudu ústně předneseno či ústně sděleno“.⁴⁵ Princip ústnosti dává účastníkům řízení možnost se ke všemu vyjádřit, mělo by se tedy jednat o důkladnější projednání věci, přičemž na této zásadě nic nemění to, že některé projevy vůle musí být písemné.⁴⁶ Zároveň se nejedná o povinnost uloženou účastníkům řízení, ti se tedy stále *mohou* odkázat na svá písemná podání, přičemž právě ve slově *mohou* je základní rozdíl mezi oběma zmíněnými zásadami – v případě zásady ústnosti mají možnost uvést cokoliv nad rámec svého podání, zatímco u zásady jsou odkázáni pouze na svůj písemný projev vůle.⁴⁷

Zásadu přímosti chápeme jakožto „*Náhled na řízení jako nezprostředkovanou formu komunikace jak soudu s účastníky či dalšími osobami, tak i coby způsob postupu soudu, který činí úkony za přítomnosti osob, jichž se daný úkon týká*“.⁴⁸ Nelze jej zaměňovat s principem ústnosti, neb například zastoupený účastník může se soudem jednat prostřednictvím svého právního zástupce.⁴⁹

⁴⁴ Srov. Rozhodnutí ESLP Shagin proti Ukrajině, rozsudek, 10. 12. 2009, č. 20437/05, §61-67.

⁴⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 70

⁴⁶ Srov. SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Civilní proces.* Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 152

⁴⁷ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 70

⁴⁸ Srov. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení.* V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 22

⁴⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 70

1.1.6 Princip rychlosti a hospodárnosti

Tento princip vychází z článku 6 odst. 1 Evropské úmluvy a článku 38 odst. 2 Listiny, zároveň jsou uvedeny i v §6 a §101 OSŘ. Nebojím se říci, že v současné době nabývá požadavek včasného vyřešení sporu mimořádného významu, obzvláště na evropské scéně. Vychází z toho maxima, že jen včasné poskytnutá ochrana je dostatečně účinná, což lze při mnohoinstančním soudnictví a komplikovanosti sporů brát za odůvodněný požadavek, a tudíž by soudní řízení mělo být ukončeno bez zbytečných průtahů, resp. v přiměřené lhůtě. V případě déle trvajících řízení zájem na výsledku sporu slábne, zároveň s délkou řízení stoupá pravděpodobnost, že se nepodaří prokázat skutečnosti potřebné pro vydání rozhodnutí.⁵⁰

V minulosti bylo několik novelizací, které akcentovaly tuto zásadu. Je vhodné připomenout instituty kvalifikované výzvy,⁵¹ přípravného jednání⁵² či koncentraci řízení,⁵³ které měly zabránit zbytečným průtahům. Bylo by nepříliš moudré se z pohledu de lege ferenda domnívat, že budoucí legislativní praxe bude odlišná.

Samotnou délku soudního řízení je třeba posuzovat individuálně, s přihlédnutím k náročnosti sporu či důležitosti sporu pro účastníky řízení, a především k aktivitě účastníků a soudu; mnohdy jsou průtahy v řízení zapříčiněny právě účastníky řízení nikoliv soudem, přičemž pro porušení práva na spravedlivý proces je třeba nalézt příčinu na straně soudu.⁵⁴ Rychlost řízení je velmi často stěžována, evropská judikatura na toto téma je proto také velmi bohatá.⁵⁵

S požadavkem rychlosti řízení úzce souvisí i požadavek hospodárnosti, neboť s rostoucí délkou řízení obvykle roste i jeho nákladnost, a to jak pro stranu účastníků, tak pro stranu soudu. Zásada hospodárnosti ukládá soudu povinnost vést řízení takovým způsobem, aby „*byly šetřeny náklady nejen účastníkům, ale i soudu*“.⁵⁶ Je však třeba

⁵⁰ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 26

⁵¹ § 114b OSŘ

⁵² § 114c OSŘ

⁵³ § 118b OSŘ

⁵⁴ Například nálezy 1 US 600/03, z 16. 1. 2014; nálezy US ze dne 12.2.2004 IV. ÚS 278/03; nálezy US I. US 533/05

⁵⁵ Vzhledem k tomu, že toto téma není ústředním bodem této práce, dovoluji si pro podrobnosti odkázat na KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 697-734

⁵⁶ Srov. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. V Praze: C. H. Beck, 2014, s. 27

upozornit, že zajisté mohou být i řízení, která nebudou postižena zbytečnými průtahy, ale budou nepřiměřeně nákladná, a právě pro takové řízení je tato zásada. Sledovaným zájmem je tedy ekonomická náročnost sporu, na rozdíl od zásady rychlosti řízení, kdy jde pouze o jeho rychlost. Tato zásada však v žádném případě soud nenabádá, aby z důvodu procesní ekonomie porušil svou povinnost řádně projednat a objasnit věc.⁵⁷

1.1.7 Princip předvídatelnosti

Jedním ze základních principů práva je právní jistota, přičemž jádrem právní jistoty je vždy předvídatelnost práva.⁵⁸ Požadavek předvídatelného postupu soudu je obsažen v § 6 OSŘ. Ústavní soud se o právu na předvídatelné rozhodnutí zmiňuje dokonce jako o jednom ze základních atributů práva na spravedlivý proces.⁵⁹

Předvídatelné může být jen takové rozhodnutí, jemuž předchází předvídatelný postup soudu při jednání a dokazování.⁶⁰ Předvídatelnost lze chápat několika způsoby, které byly popsány v judikátu Ústavního soudu jakožto *„Zaprvé soudní rozhodnutí musí být výsledkem předvídatelného postupu soudu, kdy účastníci nemohou být s ohledem na dosavadní průběh řízení překvapeni rozhodnutím soudu. Zadruhé, vycházejí-li účastníci při právním hodnocení věci ze stávající ustálené judikatury, nemůže rozhodnutí v jejich věci vykazovat známky svévolného odchýlení se od ní, ale případné odlišné rozhodnutí musí soud založit na relevantních důvodech a argumentech, jež musejí být účastníkům vysvětleny v odůvodnění tohoto rozhodnutí. A zatřetí, předpokladem předvídatelnosti soudního rozhodování je existence právní úpravy, jejíž vlastností srozumitelnost a určitost jako obecný předpoklad předvídatelnosti její aplikace soudy.“*⁶¹

Předvídatelnost rozhodnutí tedy nelze brát jakožto absolutní, je tedy možné se odchýlit od dříve vysloveného právního názoru či procesního postupu soudu, ale takové odchýlení musí být řádně odůvodněno.⁶² Předvídatelnost rozhodnutí úzce

⁵⁷ tamtéž

⁵⁸ Srov. II. ÚS 2070/07 ze dne 13. prosince 2007

⁵⁹ Srov. Pl. ÚS 46/13 ze dne 11. března 2014

⁶⁰ Srov. II. US 1617/10 ze dne 2. září 2010

⁶¹ Srov. Usnesení II US 4809/12

⁶² Srov. II US 3/10 ze dne 5. září 2012

souvisí s jasností a srozumitelností právních norem, kdy slouží jako určitá ochrana před překvapivým rozhodnutím.⁶³

S institutem předvídatelnosti souvisí poučovací povinnost soudu, ať již obecná dle § 5 OSŘ či zvláštní povinnosti, případně pro účely této práce nejdůležitější poučovací povinnosti dle § 118a OSŘ. Nepředvídatelných rozhodnutím by tedy bylo například rozhodnutí založené na neunesení důkazního břemene či břemene tvrzení, pokud by strana o takovém břemenu nebyla poučena.⁶⁴

1.2 Odvětvové principy civilního práva procesního

Na rozdíl od výše zmíněných principů, jsou tyto principy inherentní civilnímu řízení. Odlišují se také tím, že nejsou chápány jako součást práva na spravedlivý proces, tudíž nejsou příliš ovlivněny evropskou judikaturou.⁶⁵ Odvětvové principy charakterizuje existence dvojice protichůdných principů, přičemž charakter procesu se odvíjí od toho, který z dvojice principů se v něm uplatňuje.⁶⁶ Toto uplatnění však *nemusí být naprosto čisté*, respektive naprosto čistá podoba je spíše záležitostí teorie, principy se totiž často prolínají či modifikují.

1.2.1 Zásada dispoziční a princip oficiality

Tato dvojice odvětvových zásad, která určuje charakter řízení, tedy vytyčuje hranice a meze, v nichž se koná řízení.⁶⁷

Zásada dispoziční svěřuje procesní iniciativu do rukou účastníků řízení, kteří prostřednictvím dispozičních úkonů disponují s jeho předmětem či se řízením jako takovým, přičemž dispozice s řízením není absolutní. Onou výjimkou omezující dispozici s řízením jako takovým je § 100 odst. 1 OSŘ, dle něž po zahájení řízení soud pokračuje i bez dalších návrhů účastníků řízení, pro tuto část řízení se uplatňuje tedy

⁶³ Srov. II. ÚS 2048/09 ze dne 2. listopadu. 2009

⁶⁴ Srov. II. ÚS 1617/10 ze dne 2. září 2010

⁶⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 73

⁶⁶ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 61

⁶⁷ Srov. ŠTAJGR, F. *Zásady civilního soudního řízení*, Všehrd, 1946, s. 96

princip oficiality.⁶⁸ Tato zásada je typická pro řízení sporné, v němž je žalobce označován jakožto pán sporu (*dominus litis*), který sám určuje předmět řízení, což podstatnou měrou ovlivňuje následující podobu dokazování.

Zásada oficiality naopak stanoví, že procesní iniciativa je v rukou soudu, který sám řízení zahájí a sám určí jeho rozsah, přičemž účastníci řízení mají jen velmi omezená práva disponovat se řízením.⁶⁹ Míra konkrétních dispozičních práv účastníků řízení závisí na typu řízení, neb zásada oficiality je typickou pro řízení nesporné, kde se v jednotlivých řízeních značně liší postavení jejich účastníků.

1.2.2 Zásada projednací a zásada vyšetřovací

Tato dvojice zásad zastává pro zjišťování skutkového stavu nezastupitelnou roli. Jejich prostřednictvím vyjadřujeme postup soudu při zjišťování skutkového stavu věci, která byla vymezena v návrhu na zahájení řízení či usnesení soudu o jeho zahájení.⁷⁰ Jsou poměrně úzce spjaty s výše uvedenými zásadami dispozičními a oficiality, avšak v žádném případě je nelze zaměňovat – každá z dvojic těchto zásad sleduje jiný záměr, je tedy třeba je odlišovat.⁷¹

Zásada projednací, jenž je vlastní spornému řízení, stanoví, že soud projednává pouze účastníky předložené, tj. že skutkový stav bude zjišťován pouze v účastníky tvrzeném rozsahu, přičemž k tomu musí účastníci řízení označit relevantní důkazy.⁷² V čisté podobě projednací zásady by soud neměl zjišťovat skutkový stav nad rámec účastníky tvrzený, stejně tak by neměl provádět důkazy, jejichž provádění nenavrhli. Soud je tedy v pasivní pozici nezúčastněného třetího a je na stranách řízení, aby soudy předložili a prokázali skutečnosti, které jsou v jejich zájmu.⁷³

⁶⁸ David to v komentáři označuje tak, že „další postup řízení po jeho zahájení je v rukou soudu“ Srov. DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 462-464

⁶⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 75

⁷⁰ Srov. ŠTAJGR, F. *Zásady civilního soudního řízení*. Všehrad, 1946, s. 97

⁷¹ Srov. výklad o zásadě dispoziční a oficiality v předchozí podkapitole

⁷² Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 75

⁷³ Projednací zásada tedy úzce souvisí s povinností tvrdit a prokazovat, případně s břemeny tvrzení, dokazování a substancování, o nichž bude podán výklad v následujících kapitolách.

Strany jsou tedy oprávněny postupovat dle vlastních účelových kritérií, avšak zároveň nesou povinnost za řádné objasnění skutkového stavu.⁷⁴ Nejedná se tedy pouze o možnost účastníka tvrdit a prokazovat, ale ve smyslu povinností tvrzení a povinností důkazní o jeho povinnost. Nesplnění těchto povinností, v souladu s pravidly břemene tvrzení i prokazování, povede k rozhodnutí soudu bez zohlednění okolností, o jejichž existenci se nemá bez aktivity účastníka řízení možnost dozvědět. Takové rozhodnutí pravděpodobně nebude pro takového účastníka řízení příliš příznivé.

I ve sporném řízení však existují výjimky z projednací zásady. Dle § 120 odst. 2 OSŘ může soud provést i jiné důkazy, pokud (kumulativně) jsou potřebné k řádnému zjištění skutkového stavu a vyplývají z obsahu spisu, přitom však soud nesmí aktivně pátrat po důkazech.⁷⁵ Soudní iniciativa znamená především řádné uplatnění dokazovací povinnosti soudu vůči všem subjektům zúčastněným na řízení, soud však nevyvíjí vyšetřovací aktivitu.⁷⁶ Zároveň je možné uplatnění vyšetřovací zásady ve sporech, kdy k posouzení rozhodných skutečností je soud ze zákona povinný.⁷⁷

Nad rolí soudu při zjišťování skutkového stavu, případně obecně o míře jeho aktivity ve sporném řízení, se v minulosti čile diskutovalo. Problém souvisí s koncepcemi civilního procesu.⁷⁸ V současnosti se ve sporném řízení aplikuje modifikovaná projednací zásada. Ta „zachovává iniciativu a odpovědnost stran, ale omezila jejich panství nad skutkovým stavem a zároveň posílila postavení soudu. Přednesy procesních stran jsou vázány povinností pravdivosti a úplnosti. V zájmu dosažení účelu civilního procesu a zachování principu rovnosti zbraní se též uplatňuje vyšetřovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem. Podstatná je rovněž změna v postavení soudu; ten již přestal být pasivním činitelem, a naopak v rámci materiálního vedení řízení mu bylo svěřeno oprávnění aktivně do skutkového stavu zasahovat.“⁷⁹

Oproti tomu vyšetřovací zásada, uplatňovaná v řízeních nesporných, ponechává odpovědnost za zjištění skutkového stavu na bedrech soudu. Nevylučuje sice aktivitu

⁷⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 63

⁷⁵ Srov. 26 Cdo 4635/2010

⁷⁶ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 52

⁷⁷ Srov. 28 Cdo 1083/2002 ze dne 28. 06. 2002

⁷⁸ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 23-37

⁷⁹ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 28-29

účastníků, ale neuplatní se zde povinnosti tvrzení a prokazování, neuplatní se zde tedy ani břemeno tvrzení či prokazování, minimálně co do jejich čisté podoby.

1.2.3 Princip volného hodnocení důkazů a legální důkazní teorie

Tato dvojice principů je opět vlastní dokazování. Tyto zásady odpovídají na otázku, jakou váhu či hodnotu pro poznání skutkového stavu mají skutkové poznatky získané při dokazování, respektive jakým způsobem má soud provedené důkazní prostředky hodnotit.⁸⁰

Princip volného hodnocení důkazů je respektován tehdy, kdy zákon neukládá důkazní sílu jednotlivých důkazních prostředků a formu posuzování vlastnosti i kvality důkazu.⁸¹ Soud tedy, přihlížející ke všemu co vyšlo v řízení najevo, hodnotí všechny důkazy dle své vlastní úvahy, a to jak jednotlivě, tak ve své vzájemné souvislosti.⁸² Tato úvaha soudu musí být vždy náležitě odůvodněna, přičemž musí být odrazem racionálního a logicky srozumitelného úsudku.⁸³

Princip legální důkazní teorie oproti tomu stanovuje jednotlivým důkazním prostředkům určitou sílu či stanovuje výluční metodu prokázání určitých skutečností.⁸⁴

Naše civilní procesní právo je postaveno na zásadě volného hodnocení důkazů. Výjimkou je § 134 OSŘ, který pro veřejnou listinu stanoví předpoklad pravdivosti toho, co je v ní uvedeno či osvědčeno.

1.2.4 Princip jednotnosti (arbitrárního pořádku) a princip koncentrační (legálního pořádku), zvaný též eventuální

Tato dvojice principů stanoví, zda řízení tvoří jeden celek či zda je rozděleno do dílčích etap. Toto rozdělení má vliv na to, kdy je možné činit procesní úkony, neboť rozdělení řízení do dílčích fází je spjato s požadavkem na včasné učinění procesních úkonů.

⁸⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 76

⁸¹ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 33

⁸² § 132 OSŘ

⁸³ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 33-34

⁸⁴ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 35

Princip arbitrárního pořádku celé řízení považuje za jeden celek, který neobsahuje závazný sled procesních úkonů, účastník tedy může své přednesy činit kdykoliv do vydání pravomocného rozhodnutí.⁸⁵ Takový princip je sice v souladu s požadavkem co nejúplnějšího zjištění skutkového stavu věci, respektive k dobrání se materiální pravdě, avšak má za následek neúměrnou dobu řízení, která by, již tak přetíženým soudům, ještě ztížila jejich činnost.

Oproti tomu princip legálního pořádku dělí řízení do stádií, „v nichž je nutno provést vždy ty úkony, pro něj je procesní stadium určeno, pod sankcí prekluze“.⁸⁶ Takové úkony je třeba činit v předem určené fázi, pročež může vznikat naopak opačný extrém, a to až extrémní aktivitu stran činící i takové úkony, které jsou zjevně nadbytečné jen pro případ, že by je v průběhu řízení mohly využít.

Naše právní úprava je postavena na principu arbitrárního pořádku. V původní koncepci se jednalo dokonce o podobu čistou, se všemi negativními důsledky, jež tato podoba přináší, pročež bylo nutné v následujících desetiletích učinit nejednu novelizaci, která by do OSŘ doplnila koncentrační prvky.⁸⁷

1.2.5 Zásada materiální pravda a zásady formální pravdy

Tato dvojice zásad pracuje s pojmy *pravda* či *spravedlnost*. Ačkoliv se jedná o běžně užívaná slova a při prvním pohledu by se nezdálo, že se může jednat o problémovou otázku, opak je pravdou. Pojmy „pravda“ a „spravedlnost“, tvořící jádro filosofie, jsou nejednoznačně vymezené a nestálé, právo je však přesto využívá při praktické činnosti, kterou je procesní dokazování, které je ještě k tomu svázáno procesními pravidly, od nichž se soud nemůže bezdůvodně odchýlit, ani odepřít vydání rozhodnutí.⁸⁸ Zásady materiální a formální pravdy nám tedy stanovují míru přiblížení se stavu objektivní pravdy potřebnou pro vydání meritorního rozhodnutí. Existence

⁸⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 77

⁸⁶ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 78

⁸⁷ Ke koncentraci Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 156-181

⁸⁸ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 79-80

těchto dvou pojetí pravdy je však mnohdy kritizována, účelem civilního procesu je totiž poskytnutí ochrany skutečnému právu, nikoliv právu fiktivnímu.⁸⁹

Ryzí zásada materiální pravdy stanoví uzpůsobení procesu takovým způsobem, aby bylo možné úplné zjištění skutkového stavu bez jakýchkoliv překážek.⁹⁰ Materiální pravdou, nazývanou též pravdou objektivní, jsou taková skutková zjištění, která zcela odpovídají skutečnosti, přičemž řízení, v němž se materiální pravda zjišťuje, se nazývá materiálním řízením.⁹¹ Jedná se tedy o úplné zjištění skutkového stavu, tedy nesmírně obtížně dosažitelný požadavek, který mnohdy není možné splnit. Podstatou této zásady tudíž není, aby byl vždy dokonale zjištěn skutkový stav, ale především možnost zjišťování takového skutkového stavu bez formálních zábran.⁹²

Princip materiální pravdy měl v socialistickém právu výsadní postavení. Byl chápán, spolu s principem veřejnosti a ústnosti, jako vedoucí zásada civilního i trestního procesního práva, samotné zjištění materiální pravdy bylo považováno za základní cíl civilního procesu, pročež soud měl ústavní povinnost zjistit skutečný stav věci, která byla promítnuta i v § 153 odst. 1 OSŘ.⁹³ Takové pojetí by, vzhledem k rostoucímu množství sporů a vyššímu uplatnění projednací a dispoziční zásady, již dnes nebylo možné uchovat. V roce 1993 došlo ke změně tohoto stavu novelou OSŘ č. 171/1993 Sb., která ve zmíněném ustanovení nahradila slova „zjištěného skutečného stavu“ formulací „zjištěného skutkového stavu“, která již opouští dřívější povinnost soudu zjistit skutečný stav věci. Tato novela samozřejmě nebyla jedinou novelou měnící podobu našeho OSŘ, další novely oslabovaly princip materiální pravdy především daleko vyšším prosazováním principů rychlosti řízení, který logicky ústí k nižšímu standardu prokazování rozhodných skutečností.

Samozřejmě je otázkou, jak chápeme objektivní pravdu. Toto je však pole filosofické, nikoliv právní. Míru objektivní pravdy však posuzuje soud, respektive soudce, takže objektivní pravda může být v řízení vždy maximálně vnitřním

⁸⁹ Srov. MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 15-2

⁹⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 80

⁹¹ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 18

⁹² Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 80

⁹³ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 50-54

přesvědčením soudce o tom, že skutkový stav se shoduje s objektivní realitou, na což právo reaguje požadavkem řádného odůvodnění myšlenkového procesu soudce, aby bylo přezkoumatelné při případném řízení o opravném prostředku.⁹⁴

Formální pravda naopak připouští možnost odchýlení se od objektivní pravdy. Princip formální pravdy chápeme jako taková skutková zjištění soudu, „k nimž soud během řízení na základě zákonem upraveného postupu dospěl jinak než cestou dokazování, a o nichž lze předpokládat, že mohou být v rozporu s objektivní realitou“⁹⁵ Důležité je zde tedy dodržení řádného procesního postupu, nikoliv soulad takto zjištěného skutkového stavu s objektivní pravdou. Formální pravda vniká na základě zákonem nebo právem upraveného postupu řízení a nemusí být shodná s realitou objektivní.⁹⁶

Pravda je filosofický pojem, který filosofie rozvíjí v mnoha odlišných konceptech. Pro české dokazování je bezpochyby nejdůležitějším filosofickým směrem postmodernismus.⁹⁷ Ten vychází z premisy, že skutečnosti existuje, avšak je ve své čisté podobě nepoznatelná, jelikož veškeré její poznávání se děje přes nedokonalého člověka, jehož nedokonalostmi je takové poznání deformováno. Pravda tedy není poznatelná, a proto bychom se o poznávání pravdy v objektivním smyslu ani neměli snažit.

⁹⁴ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 219-220

⁹⁵ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 19

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tato filosofická teorie je poměrně komplikovaná a nedá se říci, že by byla bez vnitřních rozporů. Pro bližší seznámení Srov. MACUR, J. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

2 Procesní dokazování v občanském soudním řízení

Pro řádné pochopení institutu důkazního břemene je nutné podat základní výklad o dokazování, se kterým důkazní břemeno velmi úzce souvisí.

2.1 Pojem dokazování, skutkové a právní poznatky

Pojem dokazování má dvě roviny, rovinu procesní a rovinu formálně-logickou. Pro potřeby této práce rozumím pod pojmem dokazování pojem procesního dokazování a slova procesní dokazování a dokazování považuji za synonyma, je však nezbytné uvést jejich vzájemné rozlišení, resp. rozdíl mezi procesním dokazováním a formálně-logickým dokazováním (tj. dokazováním v běžném smyslu). Formálně-logické dokazování vychází z formální logiky, není totožné s procesním dokazováním, zabývá se jinými aspekty dokazování a jejich předměty nejsou totožné, byť se mnohdy překrývají.⁹⁸ Procesní dokazování je tedy právem upravený postup, přičemž, na rozdíl od logického dokazování, za důkazy považuje i takové skutečnosti, které by ve formální logice jakožto důkazy neobstály, viz například důkaz ohledáním dle §130 OSŘ.⁹⁹ Pro úplnost je však nutné připomenout, že ačkoliv je procesní dokazování jiným typem dokazování než formálně-logické, neznamená to, že by formálně-logické uvažování bylo v civilním procesu nežádoucí. Naopak, pravidla formální logiky jsou nezbytná pro jakékoliv uvažování, tudíž je musí ctít i soudce, chce-li se dobrat správného závěru.¹⁰⁰

Současná právní úprava civilního procesu nám nenabízí žádnou definici procesního dokazování. Teorie definuje dokazování jakožto „*postup soudu (popř. výjimečně jiného orgánu, např. rozhodce v rozhodčím řízení) a účastníků, procesním právem zvlášť upravený, směřující k vytvoření potřebných skutkových poznatků o rozhodných skutečnostech*“.¹⁰¹ Existuje však i odlišná definice, kde je dokazování považováno za „*právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků, jehož účelem je získání poznatků důležitých pro meritorní či jiné rozhodnutí soudu nebo pro další*

⁹⁸ Srov. KNAPP, V. *Teorie Práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 175

⁹⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 220-221

¹⁰⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 220

¹⁰¹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 225

procesní postup soudu nebo účastníků“.¹⁰² Svobodova definice je tedy širší, jelikož zahrnuje i aspekty procesní povahy potřebné k vydání jiných než meritorních rozhodnutí. Zároveň je třeba připomenout, že procesní dokazování nastane jen tehdy, kdy jsou alespoň některé rozhodné skutečnosti sporné.¹⁰³

Z definice dokazování plyne potřeba vyjádřit základní rozdíl mezi poznatkami právními a poznatkami skutkovými. Rozlišení mezi těmito poznatkami je nutné zejména pro opravné systémy, kde se vyjma apelační zásady nesmí přezkoumávat skutkové poznatky. Rozlišení mezi poznatkami právními a skutkovými je zároveň důležité i pro existenci samotného procesního dokazování v řízení před soudem prvoinstančním, neb takové dokazování by nemělo smysl v případě, že by mezi stranami sporu nebyl rozpor co do skutkových poznatků, za současně platného předpokladu, že by takový skutkový stav neměl soud důvod rozporovat.¹⁰⁴ V takovém sporu by se posuzovaly pouze právní otázky, byl by tedy velmi podobný opravnému řízení ovládaném principem kasačním či revizním.

Právní poznatky (aneb otázky právní, quaestio iuris) představují povinnost soudu znát objektivní právo upravující konkrétní právní vztahy, jež jsou předmětem řízení.¹⁰⁵ Tato povinnost úzce souvisí se zásadou „iura novit curia“, tedy soud zná právo, je schopen provést subsumpci konkrétních skutečností pod obecné právní pravidlo a vyvodit z toho patřičné důsledky; tyto poznatky získává mimoproceně a při plnění této povinnosti se nemůže spoléhat na pomoc účastníků řízení, kteří v tomto nejsou zatíženi žádnou povinností.¹⁰⁶

Oproti tomu **skutkové poznatky** (aneb otázky skutkové, quaestio facti) jsou poznatky o konkrétních individuálně určených skutečnostech, které tvoří základ uplatňovaných nároků, a které se soud dovídá výlučně v rámci dokazování.¹⁰⁷

¹⁰² Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 11-12

¹⁰³ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 557

¹⁰⁴ Srovnejte výklad o modifikované projednací zásadě v předchozí kapitole.

¹⁰⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 219

¹⁰⁶ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 223

¹⁰⁷ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 219

Pro skutkové poznatky je typické, že je soud poznává v průběhu procesu přímým či nepřímým způsobem, u kterého je nezbytná aktivita účastníků.

Mezi oběma druhy poznatků je tedy zásadní rozdíl v době a způsobu jejich opatření. Zatímco právní poznatky soud získává primárně mimo procesní řízení, tak v případě skutkových poznatků je výhradním prostředkem procesní dokazování.¹⁰⁸ Odlišný postup soudu by porušil výše uvedenou zásadu nezávislosti a nestrannosti soudu, což by mělo za následek vyloučení takového soudce z projednávání daného případu.¹⁰⁹

Ačkoliv výše uvedený výklad by mohl vyvolat pocit, že rozlišování mezi skutkovými a právními poznatky je bezproblémové, není tomu tak. Velmi obtížné je odlišení tzv. smíšených poznatků, jako je například omyl či příčinná souvislost, které mohou být jak právními, tak skutkovými poznatky. Pro vyřešení tohoto problému existuje několik teorií vypracovaných právní vědou, většina z nich se však shoduje, že totožná otázka může jednou být označena za skutkovou a jindy za otázku právní, a že závěr o posouzení musí být individuální a konkrétní.¹¹⁰

Pojem dokazování je třeba odlišit od pojmu *osvědčení*, které je sice také procesem hodnocení předložených skutečností, avšak v žádném případě se nejedná o synonymum. V případě osvědčování se nejedná o prokazování, ale pouze o dostatečnou pravděpodobnost existence okolností uplatňovaného nároku.¹¹¹ Nárok tedy nemusí být nepochybně prokázán a míra potřebného osvědčení se liší dle okolností případu, okruh osvědčovaných okolností je rovněž užší, než v případě procesního dokazování, zároveň je proces osvědčování podstatně méně formální.¹¹² Nižší míra formality a standardu prokazování souvisí s tím, že se jedná o institut imanentní úpravě předběžných opatření, kdy je, vzhledem k okolnostem případu, potřeba vydání rozhodnutí v co možná nejkratším čase, toto rozhodnutí má dočasnou povahu a je obvykle učiněno

¹⁰⁸ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 59

¹⁰⁹ Viz § 14 OSŘ

¹¹⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 223-224

¹¹¹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 225

¹¹² HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 334

na základě jednoho podání, tudíž by nebylo možné použít veškerá pravidla dokazování určená pro rozhodnutí konečné povahy.¹¹³

2.2 Účel dokazování

Účelem civilního procesu jako takového je poskytování spravedlivé ochrany porušeným či ohroženým skutečným subjektivním právům a právem chráněným zájmům. Soud však nemůže rozhodnout dle své libovůle, pro své rozhodnutí potřebuje zjistit skutkový stav věci, který je rozhodující pro uplatněný nárok. Účelem procesního dokazování je tedy dobrání se „*pokud možno pravdivých poznatků o rozhodujících skutečnostech, jejich poznání poslouží soudu jako podklad pro spravedlivé, správné a zákonné rozhodnutí*“.¹¹⁴ Takové poznatky o rozhodujících skutečnostech nazýváme jako prokázaný (zjištěný) skutkový stav věci.¹¹⁵ Zjištění rozhodujících skutečností musí být jednoznačné a přesvědčivé.¹¹⁶

2.3 Předmět dokazování, důkaz, důkazní prostředky

Připomínám, že skutkové poznatky nemůže soud získat jinak než prostřednictvím procesního dokazování.¹¹⁷ Zároveň připomínám zásadu dispoziční a zásadu projednací, kdy zásada dispoziční nechává volné pole působnosti stranám řízení ke stanovení předmětu řízení, s nímž následně i disponují. Zásada projednací naopak stanoví, že soud projednává jen to, co mu strany předloží, avšak z této zásady stanovuje § 120 odst. 2 OSŘ výjimku, viz výklad u projednací zásady.¹¹⁸

2.3.1 Pozitivní vymezení předmětu dokazování

Předmětem dokazování jsou takové skutečnosti, které jsou „*vždy konkrétní individuální skutečnosti, které jsou rozhodující z hlediska předmětu řízení (z hlediska*

¹¹³ ŠABATA, Karel: K trvání předběžného opatření podle § 76b OSŘ. In: *Soudce*. Roč. 15, č. 1 (2013), s. 4.

¹¹⁴ Srov. Winterová, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 219

¹¹⁵ § 153 odst. 1 OSŘ

¹¹⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 6

¹¹⁷ Viz předcházející výklad o skutkových otázkách.

¹¹⁸ Soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu.

uplatňovaného nároku)“.¹¹⁹ Druhá definice považuje za předmět řízení takové skutečnosti, které „jsou pro rozhodnutí závažné a zůstaly pochybnými“.¹²⁰

Jedná se tedy o takové sporné skutečnosti, které je třeba v řízení prokázat, protože jsou nezbytné pro právní posouzení uplatňovaného nároku. Účastníci řízení jsou povinni již v žalobě tvrdit (povinnost tvrzení, viz následující výklad) rozhodné skutečnosti, z nichž je následně učiněn výběr těch, jež je třeba prokazovat. Tento výběr provádí soud, přičemž vychází ze žalobcových tvrzení porovnaných s petitum žaloby a s požadavky právní normy dopadající na konkrétní případ. Rozhoduje tedy o tom, které skutečnosti musí být prokázány k tomu, aby bylo vyhověno žalobě.¹²¹

Okruh takových rozhodných skutečností se v průběhu řízení může i opakovaně měnit, stejně tak se může měnit abstraktní právní norma aplikovaná na konkrétní případ. Soud je zatížen poučovací povinností dle § 118a OSŘ, dle níž musí účastníky řízení poučit o tom, že je třeba určitá tvrzení doplnit a označit další důkazy, ať již z důvodu neúplného tvrzení, odlišné právní kvalifikace či nenavrnutí relevantních důkazů.¹²² Předmětem dokazování mohou být i pomocné skutečnosti, například věrohodnost důkazního prostředku či jeho přípustnost.¹²³

Je spornou otázkou, jsou-li předmětem dokazování i procesní skutečnosti. Macur i Svoboda na tuto otázku odpovídají kladně.¹²⁴ Svoboda dokonce dokazování důležitých procesních skutečností považuje za stejně důležité jako dokazování hmotněprávních skutečností, přičemž pojetí dokazování bez zahrnutí procesních skutečností považuje za přežitě, což odůvodňuje tím, že účastníci řízení musí mít možnost namítat procesní poznatky ovlivňující vydání samotného rozhodnutí.¹²⁵

¹¹⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 225

¹²⁰ Srov. HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 558-559

¹²¹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 227-8

¹²² Viz §118a odst. 1-3 OSŘ

¹²³ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení.* Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 70

¹²⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení.* Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 32; SVOBODA, K. *Dokazování.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 277-290

¹²⁵ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování.* Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 277-78

Výsledkem dokazování by měl být dokázaný skutkový stav, o kterém je soudce s maximálně možnou pravděpodobností přesvědčen jako o pravdivém, a na takovém skutkovém stavu založit své rozhodnutí.¹²⁶

2.3.2 Negativní vymezení předmětu dokazování

Občanský soudní řád v § 121 vymezuje takové skutečnosti, jež není třeba dokazovat. Takovými skutečnostmi jsou dle OSŘ skutečnosti obecně známé (notoriety), skutečnosti známé soudu z úřední činnosti, případně právní předpisy obsažené ve Sbírce zákonů, případně shodná tvrzení účastníků.¹²⁷ Právní teorie však tento katalog rozšířila i o právo publikované v jiných sbírkách, skutkové i právní domněnky či právní fikce. Jednotlivé výjimky krátce představím.

Obecně (notoricky) známé skutečnosti (notoriety) jsou takové skutečnosti, které jsou známé všem rozhodujícím soudcům a širokému okruhu ostatních osob v předmětné lokalitě a času.¹²⁸ Může se také jednat o takové skutečnosti, které je možné snadno zjistit, například z médií. Není však nutné zjišťovat, zda je taková skutečnost známá každé osobě. Zároveň je třeba vždy upozornit na to, že soud pokládá danou skutečnost za notoriету, jelikož účastníci řízení musí mít možnost se k tomu vyjádřit a mít možnost takovou skutečnost zpochybnit, protože ani všeobecně přijímaná skutečnost nemusí být správná.¹²⁹

Skutečnosti známé soudu z jeho úřední činnosti jsou takové poznatky, které soud nabyl při své vlastní rozhodovací či jiné činnosti. Tuto možnost je třeba chápat spíše restriktivně, neb doslovné pojetí této by znamenalo, že není nutné dokazovat nic, co by už někdy bylo obsaženo ve spise vedeném u téhož soudu, což zcela jistě není smyslem tohoto ustanovení.¹³⁰ Podobně jako u notoriет, i zde je povinnost soudu poskytnout účastníkům řízení příležitost takovou skutečnost popřít, neb i zde je možnost,

¹²⁶ V opačném případě, kdy by skutkový stav nebyl jednoznačně prokázán, by se jednalo o stav „non liquet“, kdy by se použila pravidla o objektivním důkazním břemenu, viz následující výklad.

¹²⁷ Viz § 120 odst. 3 OSŘ.

¹²⁸ Srov. HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 562

¹²⁹ Srov. HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 563

¹³⁰ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 598

že takový poznatek nebude správný.¹³¹ V případě, že by účastníci řízení takovou příležitost nedostali, nelze takový poznatek použít jakožto podklad pro rozhodnutí.¹³² Zároveň je třeba, aby soud použití takového poznatku náležitě odůvodnil a zmínil, z jaké činnosti jsou mu tyto skutečnosti známy, jak se o nich dozvěděl a jsou-li známy všem členům senátu.¹³³

Zásada soud zná právo, aneb *iura novit curia*, je rovněž obsažena v § 121 OSŘ. Ačkoliv v samotném textu tohoto ustanovení je zmíněna jen Sbírka zákonů,¹³⁴ teorie dovodila, že okruh těchto sbírek je podstatně širší, vztahuje se tedy i na Sbíрку mezinárodních smluv a na jakékoliv jiné oficiální sbírky, včetně Úředního věstníku Evropské Unie.¹³⁵ Je třeba připomenout, že Česká republika je relativně mladým státem, který při svém vzniku přejal právní řád platný na jeho území.¹³⁶ Právní předpisy jeho předchůdce, tedy ČSFR (ČSSR, ČSR), samozřejmě však za předpokladu, že jsou oficiálním způsobem publikovány a zůstaly platnou součástí právního řádu.¹³⁷ Na platnosti této zásady nic nemění ani fakt, že soud může zasedat i v senátu složeném z profesionálního soudce a laiků.¹³⁸

Tradičně existovaly **dvě výjimky**, kterými jsou **předpisy nižší právní síly nepublikované v oficiální Sbírce** a **právo cizozemské**, přičemž v obou případech je nutné je podrobit dokazování jak co do existence, tak do obsahu.¹³⁹ Zatímco u první kategorie, tedy předpisů nižší právní síly, nelze nic namítat, nesouhlasím však s premisou, že existenci cizího práva musí vždy účastníci dokazovat. Již za účinnosti dřívějšího zákona o mezinárodním právu soukromém existovaly rozsudky, které naznačovaly, že tato výjimka nemá absolutní platnost, viz rozsudek Nejvyššího soudu, dle něž lze zásadu soud zná právo „*obecně vztáhnout i na předpisy cizozemské, neboť se v důkazním řízení dokazují jen skutečnosti účastníky tvrzené či v řízení jinak vyšlé najevo.*

¹³¹ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 563

¹³² Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu 28 Cdo 1885/2008 ze dne 09. 07. 2008

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ K pramenům práva uveřejňovaným ve Sbírce zákonů srov. §2-4 zákona 545/1992 Sb.

¹³⁵ Zahradníková 212

¹³⁶ Srov. čl. 1, 2 a 5 (především odstavce 2) ústavního zákona č. 4/1993 Sb.

¹³⁷ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 226-227

¹³⁸ V současnosti poměrně okrajová záležitost pracovněprávních sporů.

¹³⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 227

*Z toho plyne, že soud, který má zásadně zjišťovat obsah cizího práva jakýmkoli dostupným a spolehlivým způsobem*¹⁴⁰ Tento rozsudek v mnohém nastínil následující změnu právní úpravy.

V současnosti je již účinný *nový zákon o mezinárodním právu soukromém*, který se této problematice věnuje především v § 23.¹⁴¹ V tomto paragrafu, vyjma jiného, nalezneme povinnost soudu z úřední povinnosti zjistit obsah zahraničního práva, které je nutné v řízení použít. Soud učiní k jeho zjištění všechna potřebná opatření.¹⁴² Povinnost zjišťovat právo se tedy přesouvá primárně na soud, který však stále má možnost uložit účastníkům přiměřená opatření potřebná ke zjištění práva.¹⁴³ I tak lze spatřit určitý posun oproti staršímu pojetí, které se ke zjišťování cizího práva soudem stavělo poměrně skepticky.

Je vysoce aktuální otázkou, jak je to se znalostí judikatury Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora, které jsou pro naše právo závazné. Komentář pod vedením Davida se přiklání k názoru, že i tyto rozsudky spadají do zásady *iura novit curia*.¹⁴⁴ K požadavkům znalosti samotných rozhodnutí navíc řadí i požadavek na znalost evropských metod interpretace práva, což na soudce klade vskutku mimořádné nároky. Je otázkou, neměl-li by se přístup k této zásadě, případně k právním poznatkům, změnit. Již v současné době se dá hovořit o jisté hypertrofii práva, kdy málokterý právník může upřímně říci, že je plně seznámen s celým právním řádem. V případě, že bychom vyžadovali i bezmeznou znalost nejen evropských předpisů, ale i judikatury, se tato hypertrofie ještě umocní.

Shodná skutková tvrzení účastníků dle § 120 odst. 3 může soud vzít za prokázaná shodná tvrzení účastníků, které, je-li vykládáno zároveň s § 6 OSŘ, ukládajícím povinnost soudu objasnit sporné skutečnosti, což a contrario znamená, že nesporné skutečnosti by neměly být předmětem dokazování, není-li důvod o nich

¹⁴⁰ Srov. 33 Cdo 3117/2010 ze dne 26. 06. 2012

¹⁴¹ Zákon č. 91/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů

¹⁴² Přesné znění tohoto ustanovení viz § 23 zákona č. 91/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů

¹⁴³ Srov. PAUKNEROVÁ, M., BRODEC, J., PFEIFFER, M., RŮŽIČKA, Z. A kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 167-173

¹⁴⁴ Srov. DAVID, L. a kol. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. s. 566

pochybovat. Neprokazování takových skutečností je projevem zásad kontradiktornosti, projednací, hospodárnosti a rychlosti řízení.

Za svá skutková zjištění však soud vezme pouze taková shodná tvrzení účastníků, které obsahují pouze poznatky o skutkové stránce věci, které jsou jinak prokazovány důkazními prostředky, nikoliv taková tvrzení, která představují právní hodnocení rozhodných skutečností či právní posouzení sporu.¹⁴⁵ Shodná tvrzení účastníků se tedy omezují pouze na skutečnosti skutkové, které by jinak bylo třeba prokazovat. Tato možnost se tedy nevztahuje na právní skutečnosti ani na ty skutkové skutečnosti, jež nejsou předmětem dokazování.

Soud je zásadně povinen ze shodných tvrzení účastníků vyjít, a pokud tak neučiní, musí svůj postup náležitým způsobem odůvodnit, jinak se jedná o porušení práva na spravedlivý proces.¹⁴⁶ Zároveň však Macur uvádí dvě výjimky, a to obsahově shodná tvrzení odporující hmotnému právu, případně dovolené jednání sloužící k obcházení hmotného práva při dosahování hmotněprávních účinků procesní cestou.¹⁴⁷

Vznešení shodných skutkových tvrzení však neznamena, že by jimi účastníci byli vázáni. Stále totiž mohou vznést námitku a vyloučit tak platnost takového tvrzení či takové tvrzení popřít, přičemž právě tímto pozdějším projevem se soud musí zabývat.

148

Problém však je v rozlišení těch skutečností, které jsou nespornými. Mohou jimi být nejen skutečnosti, s nimiž účastníci řízení vysloveně souhlasí, ale i takové, které nejsou aktivně rozporovány. Obzvláště ve spojení s § 6 OSŘ se jedná o poměrně kontroverzní téma, na nějž současná právní věda nemá zcela vyhraněný názor.¹⁴⁹ Byť s převažujícím názorem v citovaném článku lze souhlasit i při rozlišení toho, že „kdo mlčí, ten souhlasí“, je zkušenostní věta, nikoliv skutková domněnka.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 2048/2003 ze dne 09. 03. 2004

¹⁴⁶ Srov. Nález ÚS ze dne 31/1/2013, I. US 386/12

¹⁴⁷ MACUR, J. *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Právní rozhledy. 1997, roč. 5, č. 2, s. 49.

¹⁴⁸ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, 22 Cdo 3251/2006.

¹⁴⁹ K podrobnostem COUFALÍK, *Shodná tvrzení účastníků*,

¹⁵⁰ Viz následující výklad v podkapitole o skutkových domněnkách a zkušenostních větách.

2.3.3 Důkazní prostředky

Občanský soudní řád definuje důkazní prostředky v § 125 jako „*všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci*“. Právní teorie je zase definuje jako to, „*co v průběhu sporu při provádění důkazu je smyslově vnímatelné, anebo co může zprostředkovat vnímání toho, co nasvědčuje minulým skutkovým okolnostem*“. ¹⁵¹

Z doktrinální definice je jasně patrné jednak to, že důkazní prostředek je určitým nositelem důkazu, a jednak to, že je rozlišujeme na přímé a nepřímé, respektive původní odvozené. Přímými (původními) důkazními prostředky přitom míníme ty, prostřednictvím nichž soud přímo získává poznatky o dokazované skutečnosti. ¹⁵² Nepřímé (odvozené) naopak podávají soudu pouze zprostředkované informace, ať již jsou zprostředkovány osobou či věcí. ¹⁵³ Rozdíl je tedy v tom, že zatímco v prvním případě soud dostává informace přímo od původního zdroje, v druhém případě se jedná o informace zprostředkované, což soud samozřejmě musí vzít v potaz při jejich hodnocení.

Jak již napovídá definice, výčet důkazních prostředků je neuzavřený. Již samotný OSŘ v § 125 demonstrativně uvádí výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků. ¹⁵⁴

2.3.4 Důkaz

Pojem důkaz, na rozdíl od pojmu důkazního prostředku, není definován v OSŘ, jeho pochopení tedy není jednotné a vyvolává někdy potíže. Důkaz chápeme ve dvojitým pojetí, ve smyslu důkazního prostředku (což může souviset se zaměřováním s pojmem důkazního prostředku, což nepovažuji za příliš šťastné řešení) a ve smyslu podání důkazu o určité skutečnosti. ¹⁵⁵ Právní teorie však nabízí i další odlišné pohledy. Profesor Macur

¹⁵¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 70

¹⁵² Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 222

¹⁵³ Tamtéž

¹⁵⁴ Není ambicí této práce podat o důkazních prostředcích ucelený výklad. Takový výklad by ani, na rozdíl od jiných částí procesního dokazování, nebyl v přímé souvislosti s předmětem této práce. Vzhledem k jejímu rozsahu tedy podrobnější výklad o jednotlivých důkazních prostředcích vynechávám.

¹⁵⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 222

důkaz definuje jako prostředek sloužící k prokázání skutečnosti, u nichž účastníka tíží důkazní břemeno.¹⁵⁶ Učebnice R. Zahradníkové jej zase definuje jako výsledek dokazování, tedy prokázání či neprokázání určité skutečnosti.¹⁵⁷ Důkaz je úspěšně proveden v případě, že „vede k poznatkům o tak vysokém stupni pravděpodobnosti určitého tvrzení, že je lze považovat za prakticky jisté“.¹⁵⁸

S pojmem důkaz úzce souvisí pojmy protidůkaz, důkaz opaku, případně procesní obrana žalovaného. Je však třeba říci, že vyjma protidůkazu, na němž panuje všeobecná teoretická shoda, tak na pojmech důkaz opaku či procesní obraně žalovaného taková shoda nepanuje, a mnohdy se používá pouze výraz protidůkaz.¹⁵⁹

Protidůkaz slouží k vyvracení důkazu a je určen straně nezátížené důkazním břemenem. Může být tedy úspěšný i tehdy, kdy se podaří snížit pravděpodobnost napadaných tvrzení pod úroveň praktické jistoty o jejich pravdivosti, tudíž stačí pouhé zpochybnění tvrzení¹⁶⁰. Důkaz opaku vyvracuje tezí prokázáním jejího opaku.¹⁶¹

Procesní obranou žalovaného, založenou na námitce, nepopírá žalovaný tvrzení žalobce, ty naopak uznává, doplňuje však skutkový stav dalšími skutečnostmi, v jejichž důsledku právo žalobce následně zaniklo, případně nemohlo vzniknout.¹⁶² V takové námitce se žalovaný dovolává jiné, jemu příznivé, právní normy, pomocí níž tvrdí existenci jiných, pro řízení nových skutečností.¹⁶³ Co do rozsahu těchto nových skutečností tedy přebírá postavení žalobce a je pro ně povinen poskytnout plný důkaz o jejich existenci, tíží jej tedy jak povinnost tvrzení a důkazní, tak i břemeno důkazní a břemeno tvrzení.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 70

¹⁵⁷ Srov. ZAHRADNÍKOVÁ, R. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 207

¹⁵⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 10

¹⁵⁹ Mazák, J. a kol. *Základy občianského procesného práva*. 3. Vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2007, s. 290-291

¹⁶⁰ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 70

¹⁶¹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 222

¹⁶² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 70-71

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 10-11

2.4 Instituty usnadňující dokazování

Procesní právo pamatuje na případy, kdy dokazování určitých skutečností, rozhodných pro předmět řízení, je velmi obtížné či dokonce nemožné. Právě pro takové případy si vytvořilo instituty právní domněnky, právní fikce, prejudiciální (předběžné) otázky, a úvahy soudu nahrazující důkaz. Zároveň v dokazování naleznou místo i skutkové domněnky a zkušenostní věty.

2.4.1 Obecně k domněnkám a fikcím

U všech domněnek jsou předmětem dokazování pouze skutečnosti odpovídající skutkovým znakům báze domněnky.¹⁶⁵ Samotná skutková báze domněnky se dá napadnout protidůkazem, kdy strana nezatížená důkazním břemenem se snaží vyvrátit či zpochybnit tvrzení o skutečnostech tvořících skutkovou bázi, přičemž postačí vyvolání pochybnosti o rozhodných skutečnostech (těch, které tvoří skutkovou bázi domněnky), jelikož v takovém případě nastane stav non liquet, kdy strana, již původně domněnka svědčila, bude muset takové skutečnosti prokázat jinak.¹⁶⁶

2.4.2 Právní domněnky vyvratitelné i nevyvratitelné, právní fikce

Dle převažujícího názoru vyvolávají právní domněnky obrácení důkazního břemene, a to jak ve smyslu objektivního i subjektivního.

Právní domněnky vyvratitelné (*praesumptiones iuris*) jsou takové domněnky, které ukládají soudu povinnost považovat určitý stav za zjištěný, nebude-li prokázán opak, kdy s možností prokázání opaku takové domněnka počítá a mnohdy stanoví bližší postup v případě jejího popírání.¹⁶⁷ V případě použití důkazu opaku však je nutné dodat důkaz opaku, nikoliv pouze vznést, byť závažnou, pochybnost o tom, zda existuje skutečnost presumovaná právní domněnkou.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 654

¹⁶⁶ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 655

¹⁶⁷ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 229

¹⁶⁸ Srov. 33 Cdo 487/2014 ze dne 28. 01. 2016

Právní domněnky nevyvratitelné (*praesumptiones iuris et de iure*) nelze vyvrátit, tedy nelze použít důkaz opaku. I zde je však pomocí protidůkazu možné vyvrátit skutečnosti zakládající skutkovou bázi domněnky.

Právní fikce jsou v jistém smyslu podobné domněnkám nevyvratitelným. Rovněž zde není přípustný důkaz opaku. Fikce však, na rozdíl od domněnek, vědomě finguje stav, jenž není v souladu s realitou.

2.4.3 Skutkové domněnky, zkušenostní věty

Skutkové domněnky (*praesumptiones hominis seu facti*, případně *presumptiones facti*) vycházejí z určitých běžným životem nabývaných zkušeností, které se postupem času mění na zkušenostní pravidla, která musíme při myšlení používat do doby prokázání toho, že je daný případ výjimkou z takového pravidla.¹⁶⁹ Jedná se o takové poznatky, kde je vysoký standard pravděpodobnosti, že předpokládaná skutečnost odpovídá pravdě, např. že lidské jednání je projevem vůle daného člověka, který je schopen takovou vůli projevit. Takové domněnky jsou velmi často využívány, jelikož by byl bez nich proces uvažování extrémně obtížný, i zde je však možnost vyvrácení takové domněnky důkazem opaku.¹⁷⁰ Prof. Macur však považuje za dostačující zpochybnění či vyvrácení.¹⁷¹

Existují však i zkušenostní věty stanovující předpoklady, jež jsou obvykle pravdivé, ale zároveň takový předpoklad v řadě případů nemusí být pravdivý.¹⁷² Typickým příkladem je „kdo mlčí, ten souhlasí“, kdy se v řadě (pravděpodobně i většině) případů bude jednat o pravdivý poznatek, mnohdy však o souhlas jít nemusí. Zkušenostní věty, na rozdíl od skutkových domněnek, tedy mohou být při dokazování použity pouze tehdy, kdy ze skutkového stavu neplyne poznatek bránící použití takové zkušenostní věty.

173

¹⁶⁹ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 612-613

¹⁷⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 230

¹⁷¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení.* Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 61

¹⁷² HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 611

¹⁷³ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl.* Praha: Panorama, 1985, s. 611

2.4.4 Prejudiciální otázka

Předběžná (prejudiciální) otázka, upravená v § 135 OSŘ, je taková otázka, jejíž posouzení je závislé pro vydání meritorního rozhodnutí, ač sama není předmětem daného řízení.¹⁷⁴ Ačkoliv je posouzení takové otázky nutné, soud jej nesmí učinit předmětem výroku, pouze se o jejím posouzení musí zmínit v odůvodnění. Předběžná otázka je však závazná pouze jakožto podklad pro řízení, v němž je posuzována, v žádném případě tedy vyřešením prejudiciální otázky nenastane právní moc rozhodnutí o takové otázce. Soud si předběžnou otázku zásadně posoudí sám, avšak samo ustanovení rozlišuje dva druhy výjimek. Dle odstavce prvního je soud vázán rozhodnutím o trestném činu, přestupku či jiného správního deliktu. Zároveň je zde vázanost rozhodnutími o osobním stavu. V případě, že takové rozhodnutí ještě učiněno nebylo, vyčká na něj soud, případně dá podnět k jeho zahájení. Řízení může do doby vynesení rozhodnutí o předběžné otázce pochopitelně i přerušit dle § 109 odst. 2 písm. c) OSŘ.

Druhý odstavec § 135 OSŘ naopak dává soudu možnost si takovou otázku sám posoudit v případě, že by kompetentní orgán takové rozhodnutí prozatím neučinil. V takovém případě se dá uvažovat o rozšiřování civilní pravomoci, jelikož soud vlastně řeší otázku, ke které by jinak nebyl příslušný. Pokud již však takové rozhodnutí bylo učiněno, musí z něj soud vycházet, což rozhodně není opakem slova být vázán, tedy takové rozhodnutí je pro soud veřejnou listinou nadanou domněnkou správnosti připouštějící důkaz opaku. Judikatura dovodila i pojetí, kdy by se jednalo o povinnost soudu se takovým rozhodnutím zabývat a vypořádat se s ním v odůvodnění.¹⁷⁵

Teorie rovněž dovodila, že za pomoci prejudiciální otázky nelze rozhodovat o takových otázkách, kde je rozhodnutí o nich spjato s konstitutivním účinkem. Jelikož prejudiciální posouzení nikdy nemá konstitutivní účinky, jedná se o pojmovou nemožnost.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 231

¹⁷⁵ Srov. 28 Cdo 4634/2010 ze dne 01. 02. 2011

¹⁷⁶ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 232

Vázanost soudu ohledně trestního rozhodnutí je poměrně komplikované téma, k němuž se velmi přesvědčivě vyjádřil Ústavní soud, jehož judikát zároveň opakuje poznatky několika starších rozhodnutí, které by jinak bylo nutno citovat. Dovolím si jej citovat. *“Vázanost se však týká pouze rozsudků odsuzujících, a v rámci nich toliko toho, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal. Jinými rozhodnutími či výroky civilní soud vázán není, což platí kupř. pro zprošťující rozsudky; ani je však civilní soud v zájmu přesvědčivosti rozhodnutí nemůže zcela pominout. Soud je vázán pouze výrokem, a nikoli odůvodněním odsuzujícího trestního rozsudku. Z výroku o vině je pak nutno vycházet jako z celku a brát v úvahu jeho právní i skutkovou část s tím, že řeší naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu konkrétním jednáním pachatele. Rozsah vázanosti civilního soudu rozhodnutím o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal, je tedy dán tím, do jaké míry jsou znaky skutkové podstaty trestného činu zároveň okolnostmi významnými pro rozhodnutí soudu v civilním řízení, kupř. pro rozhodnutí o náhradě škody. Výrokem odsuzujícího trestního rozsudku tedy může být pro civilní řízení závazně určena především otázka zaviněného protiprávního jednání určitého pachatele, ale – za předpokladu, že způsobení škody je znakem skutkové podstaty trestného činu – též otázky vzniku škody a příčinné souvislosti mezi protiprávním jednáním a škodou. Pravomocný odsuzující rozsudek však podle závěrů soudní praxe automaticky neznamená, že škoda byla způsobena výlučně zaviněním žalovaného; jestliže se na vzniku škody spolupodílel svým jednáním poškozený nebo třetí osoba.“*¹⁷⁷ Dle ústavního soudu je tedy závazný pouze odsuzující výrok o vině a trestu, respektive i osobě pachatele, přičemž takový výrok je třeba respektovat jak do právní stránky, tak do stránky skutkové, u níž se však musí jednat pouze o takové poznatky o zaviněném jednání pachatele, případně o dílčích poznacích u vzniku škody či příčinné souvislosti. V uvedeném případě, kdy by součástí skutkové podstaty byla existence škody, by se v civilním procesu dokazovala pouze její výše, případně spoluzavinění poškozeného či jiné osoby.¹⁷⁸ Zároveň je třeba upozornit na požadavek vypořádání se i s odůvodněním rozhodnutí a výroky, které nejsou předmětem prejudiciální otázky. Tento požadavek souvisí s tlakem na co největší přesvědčivost rozhodnutí.

¹⁷⁷ Srov. I. ÚS 1424/09 ze dne 8. 3. 2012

¹⁷⁸ Viz R 22/79, citované ve výše zmíněném judikátu ÚS.

Je poněkud zarážející, že výše uvedený výklad se dá vztáhnout i na rozhodnutí o spáchání správního deliktu či dokonce přestupku (pomineme-li výjimku zmíněnou v §135 odst. 1 OSŘ, tedy blokové řízení, jehož novelizace OSŘ z tohoto výčtu naštěstí výslovně vyjmula).¹⁷⁹ Ve správních řízeních je totiž mnohem nižší standard skutkových zjištění, podstatně méně přísné procesní předpisy i nižší požadavky na osobu vynášející takové rozhodnutí. Lze tedy souhlasit s komentářovou literaturou, že ústavní konformnost této úpravy je daná pouze existencí možnosti přezkumu takových rozhodnutí pomocí správního soudnictví či páté části OSŘ.¹⁸⁰

2.4.5 Úvaha soudu

Úvaha soudu, což je procesní prostředek upravený v §136 OSŘ, slouží k určení výše nároku v případech, kdy je základ nároku jistý, avšak prokazování jeho výše je nemožné či spojeno s nepoměrnými obtížemi. Soudu je dána možnost takovou výši určit „*vlastní úvahou na základě dostupných skutkových podkladů. Nejde o založení neexistujícího nároku, nýbrž pouze o upřesnění výše nároku, jehož existence byla prokázána*“.¹⁸¹ Soud tedy určí pravděpodobnou výši takového nároku, jedná se tedy o pouhou pravděpodobnost, jejíž stupeň jistoty je podstatně nižší než u poznatků získaných dokazováním.¹⁸² Samotná úvaha musí být přezkoumatelná pro účely případných opravných prostředků, myšlenkový postup soudce při tvorbě takové úvahy tedy musí být řádně odůvodněn.¹⁸³

Je třeba poukázat na to, že se jedná o procesní prostředek, nejedná se tedy o hmotným právem předvídanou úvahu soudu, ale o procesní prostředek nahrazující nepoměrně obtížné či nemožné dokazování.¹⁸⁴ Nepoměrnými obtížemi se přitom rozumí takové obtíže, které hrubě neodpovídají výši vymáhaného nároku.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Srov. rozhodnutí R 78/65, dle něž byla vázanost soudu i zjištěním učiněným v blokovém řízení, tedy v řízení, kde je akcentován požadavek rychlosti, a kde neexistují skoro žádná procesní pravidla.

¹⁸⁰ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 670

¹⁸¹ Srov. 30 Cdo 2112/2014 Datum rozhodnutí: 17. 09. 2014

¹⁸² HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 625

¹⁸³ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 233

¹⁸⁴ Srov. LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 675-677

¹⁸⁵ HANDL, V., RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 626

II. Procesní povinnosti a břemena

3 Procesní povinnosti a břemena

Při výkladu procesních povinností a břemen je třeba připomenout, že existují i procesní práva, kterých je značné množství. Jejich význam však pro pochopení institutu důkazního břemene není příliš velký, a jelikož by takový výklad v mnohém kopíroval výklad o základních zásadách, tak jej z této práce vynechávám. Zároveň připomínám, že těžištěm této práce je prvoinstanční řízení sporné, tudíž pokud nebude řečeno jinak, je i tato kapitola pouze o sporném řízení.

3.1 Rozlišení povinností a břemen

Procesní břemeno váže nepříznivé následky na stranu řízení v důsledku její nečinnosti, kdy takovým důsledkům se lze vyhnout v případě, že se procesní strana břemene zprostí, tedy v případě, kdy jej unese.¹⁸⁶ Procesní povinností je právním řádem stanovená povinnost jednat určitým způsobem doplněná předem stanovenou sankcí v případě jejího porušení.¹⁸⁷ Procesními břemeny je vždy možno zatížit jen jednu stranu, zatímco procesní povinnost lze uložit straně jakékoliv. To je asi jediné všeobecně přejímané rozlišení. Ačkoliv se totiž na první pohled na výše uvedené definice může zdát, že rozdíly mezi právními povinnostmi a břemeny jsou značné, není tomu tak. Dodnes nebylo stanoveno přesné a spolehlivé kritérium pro rozlišování mezi povinnostmi a břemeny.

Toto rozlišení je tedy nesmírně obtížné a v minulosti se nahlížení na právní povinnosti a břemena několikrát změnilo takovým způsobem, že i respektování autoři vyznávali teze, které jsou dnes považovány za překonané. Někteří autoři dokonce toto rozlišování neuznávali, kdy například Goldschmidt uznával existenci pouze procesních břemen, zatímco například Fritz von Hippel uznával pouze existenci procesních povinností.¹⁸⁸ V současnosti však jde již o obecně překonané názory, kdy je většinově

¹⁸⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79

¹⁸⁷ Tamtéž

¹⁸⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78-80.

přijímán názor o existenci procesních břemen i povinností, ačkoliv procesní břemena zaujímají vedoucí postavení.

Profesor Macur uvedl několik druhů dřívějšího rozlišování, které v následujících řádcích shrnu a některým věnuji i určitý prostor, neboť jsou důležité pro pochopení funkce obou institutů. Prvním z nich je *absence sankcí*, kdy zatímco právní povinnost je jasně stanovuje, důkazní břemeno tak nečiní. Takové rozlišení bylo samozřejmě popřeno, k čemuž Macur dodává, že břemena stimulují strany zatížené takovým břemenem k určitému procesnímu jednání pod hrozbou nepříznivých právních následků, kdy takové sankce jsou účinnější a rychleji uplatnitelné, neb k jejich uplatnění není třeba zvláštního rozhodnutí.¹⁸⁹ Podobně je na tom i kritérium *realizace sankcí*, kdy mnohé procesní sankce jsou obtížně realizovatelné, respektive jejich realizace může být zbytečná, zatímco realizace sankce spojené s důkazním břemenem nečiní potíže.¹⁹⁰

Stejně funguje i možnost přímého vynucení sankcionovaného jednání, které u břemen nelze přímo vynutit, ale nemůžeme podcenit psychické donucení hrozbou sankce uplatnitelné v případě, kdy bude procesní strana postupovat odlišným způsobem než tím břemenem předvídaným, přičemž procesní povinnosti také nemusí být vždy přímo vynuceny sankcí, ta se totiž může odlišovat od obsahu procesní povinnosti, a tudíž k realizování právní povinnosti nedojde.¹⁹¹ Macur rovněž učinil závěr o v zásadě totožné přisnosti sankcí spojených s oběma instituty, stejně tak v případě pasivním či aktivním snášením nepříznivých právních následků, kdy k původně pasivním následkům přibývají aktivní, a vice versa.¹⁹² Obdobně se vypořádal i s otázkou míry zkoumání příčin před uložením sankce za nesplnění břemene/povinnosti, kdy dle Hippelova názoru právo pouze z praktických důvodů ponechává na procesní straně, zda chce vysvětlit důvody své nečinnosti či nikoliv.

Zajímavější je rozlišování povinností a břemen dle realizace zájmu veřejných a soukromých, dle níž břemena nesou pouze zájem soukromý, zatímco procesní

¹⁸⁹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80

¹⁹⁰ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80-81

¹⁹¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 81

¹⁹² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 81-82

povinnosti představují veřejný zájem. Toto pojetí však také neobstojí, neb i stimulace břemeny slouží k vytvoření žádoucího chování a aktivity procesní strany, tedy slouží i k prosazení veřejnému zájmu, zatímco procesní povinnost také může sloužit zájmu soukromému.¹⁹³

Dalším kritériem zasluživším si podrobnější zmínku, je kritérium F. Lenta spočívající v okolnosti, zda sankcionované jednání procesní strany je slučitelné s cílem civilního procesu.¹⁹⁴ Dle této teorie tedy porušení procesní povinnosti vždy narušuje či znemožňuje průběh civilního řízení, a tudíž je neslučitelné s jeho cílem, zatímco nerespektování břemene vede pouze k riziku nepříznivých následků, nikoliv porušení cíle civilního procesu.¹⁹⁵ Jak Macur správně připomíná, sankční povaha, která prozatím nebyla zpochybněna, spočívá ve stimulaci procesní strany k optimálnímu postupu v civilním řízení, přičemž nerespektování takového postupu pochopitelně ztěžuje dosažení účelu civilního procesu, případně jej zjevně porušuje.¹⁹⁶

Posledním dělicím kritériem, které dle mého názoru je třeba zmínit, je předpoklad zavinění, které je dobře patrné v případě procesních povinností, zatímco nepříznivé následky vyvolané nerespektováním důkazního břemena neberou takové zavinění v potaz.¹⁹⁷ Macur v tom vidí uplatnění objektivní odpovědnosti, přičemž dodává, že uplatnění zavinění je v rozporu s povahou procesních břemen, jelikož by rozhodnutí o zavinění předpokládalo řádné poznání skutkového stavu, tedy případ, kdy by se pravidla o následcích nesplnění důkazního břemene neuplatnila.¹⁹⁸

Nelze tedy nesouhlasit s premisou, že kdyby byly mezi oběma instituty podstatné rozdíly, nešlo by je snadno zaměnit, stejně tak by nebylo možné změnit konstrukci povinnosti v břemeno, a vice versa.¹⁹⁹ I výše podaný historický výklad nepříliš zdařilého

¹⁹³ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 82-83

¹⁹⁴ Toto kritérium později sám opustil a zavedl *kritérium společenského odsouzení*, které však není třeba zmiňovat, neb dle mého názoru není příliš užitečné k pochopení podstaty rozdílu mezi oběma instituty.

¹⁹⁵ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 83-84

¹⁹⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 84

¹⁹⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 87

¹⁹⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 88-89

¹⁹⁹ Tamtéž

odlišování mezi břemeny a povinnostmi toto tvrzení potvrzuje, stejně tak historický vývoj, kdy od původně výlučných procesních povinností směřoval k vzájemné existenci povinností a břemen, kdy v současnosti břemena převládají, což je i politické a ideové rozhodnutí, nikoliv pouze rozhodnutí právní. Takové rozhodnutí pochopitelně respektuje určitý odpor k předem jasně stanoveným povinnostem obsahujícím jasně stanovenou sankci, kdy povaha břemen plní v podstatě totožnou roli, dochází k ní však cestou větší svobody stran co do jejich procesní činnosti, byť tato svoboda rozhodování je jen zdánlivá.

3.2 Procesní povinnosti

Předchozí kapitola zmiňuje definici procesní povinnosti jako právním řádem stanovené povinnosti jednat určitým způsobem, doplněnou předem stanovenou sankcí v případě jejího porušení. Mezi procesní povinnosti důležité pro pochopení důkazního břemene patří povinnost tvrzení a prokazování.

3.2.1 Povinnost tvrzení

Jelikož soud před zahájením řízení nemá žádné poznatky o subjektivních právech či zákonem chráněných zájmech procesních stran, je tedy nutné, aby žalobce (navrhovatel) určil předmět řízení (projev dispoziční zásady) a uvedl, čeho se domáhá, a na jakém základě tento nárok činí.²⁰⁰ To činí v žalobě, kterou zahajuje řízení, a při řízení samotném. Žaloba musí obsahovat vylíčení rozhodujících skutečností a označení důkazů.²⁰¹ Povinnost tvrzení však pokračuje i v průběhu řízení, i vzhledem k tomu, že se během řízení může měnit okruh rozhodných skutečností potřebných pro objasnění skutkového stavu. Obsah povinnosti tvrzení se tedy během řízení konkretizuje, a to s ohledem na právní posouzení soudu a s ohledem na tvrzené skutečnosti protistrany.²⁰² S tím úzce souvisí i poučovací povinnost soudu stanovená v § 118a OSŘ. V případě, že má soud za to, že účastník všechny rozhodné skutečnosti nevyličil, případně že je možné odlišné právní posouzení věci, k němuž je nezbytné vylíčení dosud netvrzených skutečností, je povinností soudu jej o tom poučit,

²⁰⁰ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 39

²⁰¹ § 79 odst. 1 OSŘ

²⁰² Subjektivní břemeno tvrzení konkrétní v následující kapitole, která břemeno tvrzení považuje za dynamický jev, kdy je třeba neustále reagovat na tvrzení přednesená protistranou.

kdy obsahem takového poučení je i informace o následcích nesplnění této povinnosti.²⁰³ K poučovací povinnosti Nejvyšší soud judikoval, že poučovací povinnost „není návod či pomoc účastníku spočívající v tom, co by měl nebo mohl v daném okamžiku učinit, ale jen taková pomoc, aby mohl zákonem stanoveným způsobem vyjádřit, co v řízení sám hodlá učinit.“²⁰⁴ Jedná se tedy čistě o procesní poučení, nikoliv o pomoc jakémukoliv účastníkovi.

Povinnost tvrzení je tedy „povinnost uvést skutečnosti důležité pro rozhodnutí“.²⁰⁵ Je upravena v § 101 odst. 1 písm. a) OSŘ a § 79 odst. 1 OSŘ. Povinnost tvrzení má dvě odlišné roviny dle stádia řízení, tedy povinnost tvrzení stanovenou v žalobě a povinnosti řízení v průběhu řízení. Toto rozlišení náležitě shrnul Nejvyšší soud, dle kterého „Zatímco v žalobě jde o základní nezaměnitelné vylíčení skutku (skutkového děje) neboli o vymezení předmětu řízení po skutkové stránce tak, aby žaloba byla projednatelná, týká se povinnost účastníka uložená v ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) OSŘ všech skutečností významných pro rozhodnutí věci“.²⁰⁶ V průběhu sporu je tedy logicky účastník řízení povinen vylíčit všechny skutečnosti potřebné pro rozhodnutí věci, jinak se vystavuje nebezpečí stavu non liquet, který je předpokladem uplatnění norem břemene důkazního.

Je třeba připomenout, že sporné řízení je ovládáno (mimo jiné) zásadou kontradiktornosti a projednací, kde odpovědnost za průběh řízení je až na výjimky na účastnících řízení, nikoliv na soudu. Ten tedy není povinen prověřovat tvrzení, která druhá strana nepopírá a nezpochybňuje.²⁰⁷ Je věcí procesních stran, aby náležitě tvrdili veškeré skutečnosti, které jsou v jejich zájmu. S tím souvisí i fakt, že povinnost tvrzení netíží jen žalobce, ale může tížit i žalovaného, alespoň tedy v případě, že se neomezí na pouhé mlčení, kdy ho ke všem tvrzeným skutečnostem popírajícím nárok žalobce tíží

²⁰³ Srov. § 118a odst. 1, 2 OSŘ

²⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 1996, 2 Cdon 661/96, SoJ 14/1998

²⁰⁵ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 247

²⁰⁶ Srov. 21 Cdo 2725/2007 ze dne 15. 05. 2008.

²⁰⁷ Srov. 22 Cdo 100/2002 Datum rozhodnutí: 14. 04. 2003

povinnost tvrzení i prokazování.²⁰⁸ Dostává se tak, co do rozsahu těchto nových tvrzení, do totožného postavení, v jakém je žalobce v otázkách jim tvrzených a prokazovaných.

Otázkou je, je-li účastník povinen tvrdit i právní skutečnosti.²⁰⁹ Taková tvrzení jsou pro soud, dle převažujícího názoru, nezávazná a strany je činí pouze ve snaze přesvědčit soud o svém právním názoru, aniž by soud měl nějakou povinnost se jejich právními názory či právními důvody žaloby řídit. Svoboda však uvádí, že v určitých případech je dokonce povinnost činit právní tvrzení, což dokládá na vyčíslení bolestného a ztížení společenského uplatnění při ublížení na zdraví.²¹⁰ S takovou premisou se dá ztotožnit, neb bez vyčíslení takové újmy nelze efektivně uplatnit svůj nárok, čímž žalobce, byť nedobrovolně, musí ve vlastním zájmu právní posouzení provést.

3.2.2 Důkazní povinnost

Povinnost důkazní je upravena v § 120 odst. 1 OSŘ, přičemž je tato povinnost zahrnuta i v § 101 odst. 1 písm. b) OSŘ. Je s podivem, že většina autorů existenci důkazní povinnosti popírá, ačkoliv část z nich uznává povinnost tvrzení.²¹¹ Důkazní povinnost teorie chápe jako „povinnost účastníka řízení navrhnout (označit) důkazní prostředky k prokázání skutečnosti, které tvrdí“.²¹² Dle Macura úspěšným splněním povinnosti tvrzení dochází k předložení určité teze (tezi) soudu se žádostí o její autoritativní posouzení, pro něž je nezbytná existence dokazování v procesním i logickém směru, a je povinností žalobce (navrhovatele), aby navrhl důkazní prostředky sloužící k získání dostatečně kvalitních důkazů sloužících k potvrzení správnosti učiněných tvrzení.²¹³

Aplikační praxe k tomu dodává, že rozsah důkazní povinnosti je zásadně určen rozsahem povinnosti tvrzení, neboť k prokázání určité skutečnosti je nezbytné, aby byla nejprve tvrzena.²¹⁴ Povinnost tvrzení a povinnost důkazní tedy tvoří poměrně úzký svazek, který se vzájemně doplňuje a splnění povinnosti tvrzení je, až na naprosté

²⁰⁸ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 247, Případně 22 Cdo 4397/2007 Datum rozhodnutí: 22. 09. 2009

²⁰⁹ Srov. Úvodní kapitolu o dokazování.

²¹⁰ SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 27

²¹¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 95

²¹² Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 247

²¹³ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 40

²¹⁴ Srov. 21 Cdo 2725/2007 ze dne 15. 05. 2008

výjimky, předpokladem pro splnění povinnosti důkazní. ²¹⁵ Účastník je pak zatížen důkazní povinností, vzhledem k zásadě kontradiktornosti ovládající sporné řízení, jen ohledně vlastních tvrzení. ²¹⁶ Intenzita zatížení důkazní povinností není vždy totožná, neb záleží na složitosti důkazního řízení, tématu dokazování i na důkazních prostředcích a jejich dostupnosti. ²¹⁷

Pro důkazní povinnost platí mnohé z předchozího výkladu o povinnosti tvrzení, což pramení z blízkosti a návaznosti obou institutů. Důkazy je tedy možné navrhnout jak v samotné žalobě, tak v průběhu řízení. Opět je zde poučovací povinnost soudu, který dle § 118a odst. 3 OSŘ vyzve účastníka k navržení důkazů v případě, že dosud nenavrl důkazy k prokázání sporných skutečností. Rovněž je možná pasivita žalovaného, s výjimkou uvedenou v předchozí podkapitole.

S oběma povinnostmi, jak s povinností důkazní, tak s povinností tvrzení, souvisí velmi úzce institut tzv. koncentrace řízení, což je výjimka ze zásady jednotnosti řízení, stanovující limity pro uplatnění určitých procesních práv a povinností, což se týká i povinností důkazní a tvrzení. ²¹⁸ Vzhledem k tomu, že pro samotnou problematiku důkazního břemene není příliš důležitá doba uplatnění návrhů potřebných ke zjištění skutkového stavu, ale samotný nezjištěný skutkový stav, nechávám tuto oblast bez podrobnějšího výkladu.

3.3 Procesní břemena

Procesní břemeno tedy váže nepříznivé následky na procesní stranu v důsledku její nečinnosti, kdy takovým důsledkům se lze vyhnout v případě, že se procesní strana břemene zprostit, tedy v případě, kdy jej unese. ²¹⁹

Mezi procesní břemena pochopitelně patří i důkazní břemeno, které zde dokonce zastává určitou dominantní roli. O něm však poskytnu podstatně podrobnější výklad

²¹⁵ Srov. 29 Odo 1014/2003 ze dne 03. 11. 2005

²¹⁶ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 41

²¹⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 93

²¹⁸ K podrobnějším informacím o koncentraci řízení SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 156-181

²¹⁹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79

v druhé části práce, tudíž zde nebude zmíněno. Veškerý obecný výklad o rozlišování břemen a povinností však pochopitelně platí i pro břemeno důkazní.

3.3.1 Břemeno tvrzení

Pro bližší pochopení důkazního břemene je vhodné podat nejprve výklad o břemenu tvrzení, které je s ním úzce spjato, jelikož mu vždy předchází. Macur břemeno tvrzení a břemeno důkazní dokonce nechápe jako *dva zcela odlišené procesní jevy, ale jako dvě stránky (dva aspekty) téhož procesního jevu*.²²⁰ Tím vyjadřuje jejich blízkost a nezbytnost pochopení obou procesních jevů pro správné uplatnění pravidel důkazního břemene, jež je hlavním předmětem této práce.

Břemeno tvrzení úzce souvisí s povinností tvrzení, za jejíž pomoci je i definováno. Břemeno tvrzení tedy chápeme jako následek nesplnění povinnosti tvrzení zakládající procesní odpovědnost účastníka k takovým tvrzením povinného.²²¹ Neunesení břemene tvrzení je doprovázeno procesní odpovědností představovanou neúspěchem ve sporu, jedná se tedy o procesně právní účinek neměnicí hmotněprávní vztahy, jde tedy pouze o to, že v případě neunesení břemene tvrzení není takovým vztahům přiznána soudní ochrana, a to bez ohledu na jejich případnou existenci, kterou se však nepodařilo prokázat.²²² K prokázání nedošlo, jelikož s ohledem na zásadu projednací nemůže soud projednávat nic, co by sami účastníci netvrdili a jelikož neunesli povinnost tvrzení, nemohla taková netvrzená skutečnost logicky být předmětem procesního dokazování.

Existuje však případ, kdy je možné nesplnit povinnost tvrzení, avšak unést břemeno tvrzení. Jedná se o situaci, kdy tvrzení protějšší strany postačují k vylíčení rozhodných skutečností potřebných pro rozhodnutí ve sporu, kdy v takové situaci stačí tato tvrzení převzít.²²³ Ačkoliv tedy procesní strana neunesla potřebná skutková tvrzení, tudíž nemohla splnit svou povinnost tvrzení, tak díky takovým tvrzením protistrany unesla břemeno tvrzení.

²²⁰ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 60

²²¹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 248

²²² Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 59

²²³ Tamtéž

Břemeno tvrzení se, obdobně jako břemeno důkazní, skládá z objektivní a subjektivní složky. Subjektivní břemeno tvrzení se následně, opět podobně jako břemeno důkazní, dělí na abstraktivní a konkrétní.

Objektivní břemeno tvrzení stanovuje požadavek formulace „*konkrétních skutkových okolností, které jsou předpokladem podřazení pod abstraktní právní normu*“. ²²⁴ Jedná se tedy o požadavek uvedení skutečností nezbytných pro *subsumpci* daného případu pod abstraktní právní normu. ²²⁵

Subjektivní břemeno tvrzení rozděluje břemeno tvrzení podstatných skutkových okolností mezi obě strany způsobem, že každá procesní strana má povinnost tvrdit konkrétní skutečnosti odpovídající pro ní příznivé právní normě, přičemž břemeno tvrzení stanoví nepříznivé následky nerespektování takového procesního postupu spočívající v prohře ve sporu. ²²⁶ Žalobce tedy tvrdí skutečnosti zakládající uplatňované právo či nárok, zatímco žalovaný tvrdí skutečnosti zabraňující jeho vzniku či uplatnění, přičemž Macur dodává, že způsobů rozdělení povinnosti tvrzení je celá řada, kdy způsoby takového rozdělení úzce souvisí s řešením otázky důkazního břemene. ²²⁷

Subjektivní břemeno tvrzení se dělí na abstraktní a konkrétní. Abstraktní břemeno tvrzení stanovuje existenci jednoho neměnného břemene, na jehož podkladě uvádějí účastníci rozhodné skutečnosti. ²²⁸ Konkrétní břemeno tvrzení naopak funguje dynamicky, kdy každá procesní strana musí uvést skutečnosti v reakci na přednes protistrany. ²²⁹ Toto břemeno se tedy neustále mění v závislosti na skutkových přednesech stran, a pohybuje (přesouvá) se mezi nimi.

Je vždy nutné vycházet z požadavku souladu mezi břemeny tvrzení a dokazování, kdy břemeno tvrzení může jen výjimečně neodpovídat břemenu důkaznímu, a to v případech skutkových domněnek, kdy se uplatňuje břemeno tvrzení nezávisle

²²⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52

²²⁵ U subsumpce Srov. KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 187.

²²⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 7

²²⁷ Tamtéž

²²⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 54

²²⁹ Tamtéž

na břemenu důkazním.²³⁰ Další, byť v našem prostředí pouze teoretickou, výjimkou je možnost zákonné úpravy obou břemen rozdílnými způsoby, což je teorie představovaná Pruttingem, avšak v praxi se nepoužívá, jelikož úprava břemena tvrzení bývá obsažena v úpravě břemene důkazního.²³¹

²³⁰ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 53, 55

²³¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 55

III. Problematika důkazního břemene

4 Důkazní břemeno (onus probandi)

Důkazní břemeno, přesto, že se jedná o velmi často skloňovaný pojem, nemá svou vlastní zákonnou definici.

Teoretických definic je značné množství, nepadají však mezi nimi všeobecná shoda. Za příklad všeobecněji přejímané definice, alespoň co do českého práva, lze uvést pojetí důkazního břemene jakožto procesní odpovědnosti účastníka řízení za to, že soudu budou prokázány rozhodné skutečnosti, na něž se důkazní břemeno vztahuje.²³² Vzhledem k tomu, že je mnoho různých teorií o chápání důkazního břemene, které se navzájem ne vždy shodují, a vzhledem k poměrně jasné diferenciaci důkazního břemene v objektivním a subjektivním smyslu, je obtížné podat komplexnější univerzálně přejímanou definici. Dovolím si zmínit snahu profesora Macura ke stanovení společných znaků různých definic důkazního břemene v objektivním a důkazního břemene v subjektivním smyslu.²³³ Obě jsou totiž vhodným úvodem pro následující kapitoly, které se jim podrobněji věnují, a zároveň je nesmírně zajímavé je reflektovat s rozhodovací praxí českých soudů, která je dle mého názoru značně ovlivněna jeho pracemi o důkazním břemenu. Za možnou definici objektivního důkazního břemene uvádí „pravidlo, které stanoví, jak má soudce rozhodnout ve věci samé za předpokladu, že podstatné skutkové okolnosti nebyly objasněny a nastal stav objektivní nejistoty o skutečnostech („non liquet“).“²³⁴ Stav non liquet zabraňuje vydání rozhodnutí na základě zjištěného skutkového stavu, k čemuž právě využije pravidla o důkazním břemenu. Subjektivní důkazní břemeno chápe jako „výraz procesní odpovědnosti účastníka řízení za výsledky dokazování, která nemůže být popřena nebo vyloučena zvláštní iniciativou soudu při dokazování skutečností, jejichž objasnění je v zájmu tohoto účastníka“.²³⁵

²³² Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s., 247

²³³ Pro úplnost dodávám, že v případě objektivního břemene podává v další části knihy i mírně odlišnou definici, která je však svým významem velmi podobná. Obě definice zmíněné v této úvodní podkapitole jsou pochopitelně konkretizovány poznatky v odpovídajících podkapitolách.

²³⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11

²³⁵ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 12

Judikatura s pojmem důkazního břemene pracuje poměrně často, v průběhu let také definovala důkazní břemeno samotné, podmínky jeho uplatnění i jeho smysl. Z judikatury tedy dovozujeme, že důkazním břemenem je „procesní odpovědnost účastníka řízení za to, že za řízení nebyla prokázána jeho tvrzení a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch. Smyslem důkazního břemene je umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v takových případech, kdy určitá skutečnost, významná podle hmotného práva pro rozhodnutí o věci, nebyla pro účastníkovu nečinnost (v důsledku nesplnění povinnosti uložené ustanovením § 120 odst. 1 větou první OSŘ.) prokázána nebo vůbec (objektivně vzato) nemohla být prokázána. Rozsah důkazního břemene, tedy okruh skutečností, které konkrétně musí účastník prokázat, zásadně určuje hmotněprávní norma, která je na sporný vztah aplikována. Odtud také vyplývá, kdo je nositelem důkazního břemene, tedy kdo z účastníků je povinen stanovený okruh skutečností prokázat a koho při nesplnění této povinnosti stíhá nepříznivý následek v podobě neúspěchu ve sporu. Důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky; jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí. Závěr o tom, že účastník řízení neunesl důkazní břemeno, lze učinit jen tehdy, jestliže soud řádně a úplně provedl všechny důkazy, které účastník označil k prokázání svého tvrzení.... Z důvodu neunesení důkazního břemene lze rozhodnout v neprospěch účastníka současně pouze tehdy, jestliže zhodnocení důkazů, které byly za řízení provedeny, neumožňuje soudu přijmout závěr ani o pravdivosti tvrzení účastníka, ani o tom, že by bylo nepravdivé.“²³⁶ Výše citované rozhodnutí je velmi důkladným shrnutím soudního chápání problematiky důkazního břemene, přičemž jeho pojetí je velmi podobné pojetí Macurovu, což jistě není pouze náhodou a svědčí to o stěžejním významu jeho díla pro pochopení české nauky o důkazním břemenem.

Zároveň je nutné zmínit, že důkazní břemeno je vnitřně diferenciovaným pojmem, kdy pochopení této diferenciaci pomůže lépe pochopit institut tzv. obracení důkazního břemene a vyvarovat se častých chyb, kterých se aplikační praxe dopouští. Důkazní břemeno se tedy vnitřně člení na objektivní a subjektivní složku. Subjektivní složku můžeme dále členit na subjektivní důkazní břemeno v abstraktním a konkrétním smyslu.

²³⁶ Srov. Rozhodnutí Nejvyššího soudu 33 Cdo 729/2013 ze dne 26. 11. 2014

Toto vnitřní členění je tedy velmi podobné členění břemene tvrzení, což souvisí s jeho velkou blízkostí. Toto členění však nelze přeceňovat a složky důkazního břemene od sebe izolovat, neb se odborná literatura v zásadě shoduje na tom, že mezi oběma složkami důkazního břemene je podstatná vnitřní souvislost, a že k pochopení důkazního břemene je vždy třeba obou složek.²³⁷ Existují však ovšem i opačné názory akcentující objektivní povahu důkazního břemene, respektive ty akcentující jeho subjektivní povahu. Nepochopení členění břemene subjektivního na konkrétní a abstraktní mnohdy vyvolává zbytečné problémy, tudíž je třeba tyto instituty od sebe jednoznačně odlišit, případně se zamyslet nad podstatou důkazního břemene v konkrétním smyslu.

4.1 Právní povaha důkazního břemene

Před důkladnějším rozбором důkazního břemene považuji za vhodné vyřešit otázku, je-li institutem práva procesního, hmotného či je-li smíšené povahy. Toto určení nebylo vždy jednoznačné.

Je třeba připomenout, že civilní právo procesní bylo pouze součástí soukromého práva, kdy vyčlenění civilního procesu bylo dlouhodobým procesem, kdy se na spoustu institutů nerozlučně spjatých s procesním právem (například na žalobu či dokonce i na procesní podmínky) nahlíželo jakožto na instituty práva hmotného, a posléze se začaly rozlišovat procesní a hmotně právní aspekty, vedoucí k teoriím vyznávajícím smíšenou povahu.²³⁸ Podobný vývoj prodělalo i důkazní břemeno, které nyní chápeme jakožto institut procesní povahy, byť se objevovaly a objevují i odlišené názory.

4.1.1 Hmotněprávní (materiální) pojetí důkazního břemene.

Toto pojetí bylo populární především v minulosti, kdy vycházelo z předpokladu, že skutečnosti, ohledně nichž stranu tíží břemeno důkazní, jsou určeny hmotným právem, což určuje hmotně právní povahu i samotného břemene.²³⁹ Důkazní břemeno tedy bylo pouze důsledkem realizace hmotného práva, akcentujícím objektivní pojetí důkazního břemene, neuznávající spojení důkazního břemene a zásady projednací, neuznávající ani

²³⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11

²³⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 155

²³⁹ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 89

důkazní břemeno v pojetí subjektivním, které příznivci této teorie označovali za samoúčelnou konstrukci bez opory v objektivní společenské realitě.²⁴⁰ Jelikož břemeno důkazní stanovuje předpoklady úspěchu návrhu žalobce, pak musí jít o právo hmotné, neb jen to mohlo, dle zastánců této teorie, stanovit předpoklady úspěchu ve sporu.²⁴¹ Při existenci samostatného civilního procesu je toto pojetí překonané, neb působení a účinky práva hmotného jsou pouze zprostředkované, a samotný vliv hmotného práva se může prosazovat pouze prostřednictvím práva procesního a jemu vlastních institutů.²⁴² Macur tamtéž dodává, že se soud nerozhoduje o skutečnostech upravovaných hmotným právem, ale o poznacích, jež získává formou dokazování, které má čistě procesní povahu, a pouze normy procesní mohou stanovit způsob vypořádání se s takovým průběhem dokazování, který nevede k řádnému objasnění věci.

Existoval zároveň ještě přímější argument, a to úprava důkazního břemene v hmotněprávních předpisech, která dokládala hmotnou povahu důkazního břemene. Taková okolnost pochopitelně rovněž není rozhodná, neb samotná úprava v předpisech hmotného práva je vedena praktickými důvody, kdy pomocí vhodné úpravy může ovlivnit rozdělení důkazního břemene, což však nelze ztotožnit se změnou jeho povahy.²⁴³ Stejně tak není možné uzavírat dohody o rozdělení důkazního břemena.

Jako moderního zástupce této teorie uvádí profesor Macur Hanse Pruttinga. Jeho koncepce se soustředí na otázky dělení důkazního břemene, a téměř opomíjí překonání stavu non liquet, kdy takový postup soudu je (zjednodušeně řečeno) pouhou reflexí norem stanovujících dělení důkazního břemene.²⁴⁴ Normy důkazního břemene přistupují pouze jako doplněk neobjasněného skutkového stavu materiální normy, nejsou tedy samostatně aplikovatelné a mají pouze pomocný a doplňkový charakter, tudíž je možné je upravit

²⁴⁰ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 89-90

²⁴¹ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 90

²⁴² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 157

²⁴³ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 158

²⁴⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 158-161

i ve zvláštním ustanovení závislém na obsahu hmotněprávní normy.²⁴⁵ Zajímavější částí jeho koncepce je, že dle jeho názoru je neslučitelné s účelem procesního práva, aby v případě non liquet mělo být rozdělení rizika určeno procesním, nikoliv hmotným právem, tudíž normy o důkazním břemenu řadí k stejnému odvětví jako normu upravující předmětný právní vztah, jehož skutečnosti se nepodařilo prokázat.²⁴⁶

Macur však podstatné znaky této teorie vyvrací. Dle něj nelze považovat normy o dělení důkazního břemena za neúplné či doplňující normy, neboť jsou úplnými normami procesními opírající se o kritéria odvozená ze struktury hmotného práva, ač tato kritéria v hmotném právu zvláštní uplatnění nemají.²⁴⁷

Macur rovněž dovozuje, že při překonávání stavu non liquet je nutno vycházet ze základního pravidla, kterým je rozhodování věci na základě dokazování. Pokud soud vydává rozhodnutí na jiném základě, jedná se o výjimečný způsob, který je nutné upravit normami procesního práva.²⁴⁸ Samotné rozlišování mezi překonáním stavu non liquet a dělením důkazního břemene, je pro pochopení důkazního břemene nezbytné, jelikož jejich obsah je odlišný. Pravidla pro překonání stavu non liquet související s uplatněním fikce existence či neexistence tvrzení umožňují vydání meritorního rozhodnutí, když nastane stav non liquet.²⁴⁹ Dělení důkazního břemene určuje stranu nesoucí odpovědnost za dokazování určitých skutečností a zatížení odpovídajícími následky v případě neunesení takového břemene; týká se tedy obsahové stránky procesního poměru mezi stranami sporu.²⁵⁰ Obsah norem důkazního břemena tedy jednoznačně není pouhou reflexí norem upravujících dělení důkazního břemene, neb nelze zaměňovat vnitřní diferenciaci důkazního břemene na složku konkrétní a abstraktní, s normativní úpravou důkazního břemene, tedy strukturací pravidel o důkazním břemenu.²⁵¹ Pravidla

²⁴⁵ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 160

²⁴⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 160-161

²⁴⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 161-162

²⁴⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 162

²⁴⁹ Tamtéž

²⁵⁰ Tamtéž

²⁵¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s., 12

upravující postup soudu při překonávání stavu non liquet nejsou zaměnitelná s pravidly o dělení důkazního břemene.

Konečně důsledky rizika, plynoucí z dělení důkazního břemene, musí mít procesní povahu, neb hmotněprávní vztah zůstane nezměněn i po aplikaci pravidel o důkazním břemenu, jelikož uplatněním fikcí o skutkovém stavu není hmotné právo dotčeno, to totiž existuje nezávisle na probíhajícím procesu.²⁵²

4.1.2 Procesní pojetí důkazního břemene

Značná část argumentů pro chápání důkazního břemene v procesním smyslu již byla uvedena při vyvracení hmotně právních tezí, tudíž je zde pouze shrnu. Jedná se především o úzkou souvislost s procesním dokazováním, s čímž souvisí fakt, že předmětem řízení nejsou samotné hmotné normy, ale skutečnosti o nich seznané v průběhu dokazování. Hmotné právo zůstává uplatněním pravidel o důkazním břemenu nezměněno, stejně tak nelze samotnou otázku důkazního břemene smluvně upravit odlišným způsobem, nemůžeme se jej ani vzdát či jej uznat, tedy činit s nimi jednání, které je typické v hmotněprávní sféře práva.

Není tedy pochyb o tom, že se jedná o prostředek procesní povahy.²⁵³

4.1.3 Smíšené pojetí důkazního břemene

Podobně jako jinde, i v oblasti pojetí důkazního břemene se vytvořila třetí kategorie, kategorie smíšená, uznávající částečné hmotněprávní i procesní povahu důkazního břemene. Jelikož mezi autory vyznávající toto pojetí patří i Štajgr, což byl pravděpodobně nejvýznamnější meziválečný český autor zabývající se důkazním břemenem, je dobré toto pojetí alespoň zmínit. Dle jeho pojetí tedy předmětem dokazování mohou být hmotněprávní i procesní skutečnosti, a proto samotné důkazní břemeno nemůže mít čistě procesní povahu.²⁵⁴

²⁵² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 162-163

²⁵³ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 163

²⁵⁴ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 93

Dokazování skutečností relevantních pro procesní právo nic nemění na procesní povaze důkazního břemene, jelikož jakékoliv zprostředkování poznatků o skutečnostech, jež jsou předmětem dokazování, se děje výlučně procesní cestou.²⁵⁵

4.2 Důkazní břemeno v objektivním smyslu

Zákaz odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*), obsažený v článku 36 odst. 1) Listiny, vyslovuje požadavek, že soud musí vždy meritorně rozhodnout, jsou-li splněny procesní podmínky. Takové rozhodnutí musí vydat i v případě, kdy po provedeném dokazování nastal stav objektivní nejistoty o rozhodných skutečnostech. V takovém případě soud pochopitelně nemůže rozhodnout na základě objasněného skutkového stavu a je třeba se s danou situací vypořádat jinak. Kontinentální pojetí procesního práva pak nevyznává pravděpodobnostní zjišťování skutkového stavu, takže pokud nechceme ponechat rozhodnutí v podobném případě na volné úvaze soudu, což by bylo porušením hned několika principů práva na spravedlivý proces, je třeba vytvořit pravidla, která by se v takovém případě aplikovala a stanovila postup soudu při vypořádání se se skutkovým stavem, kdy je objektivní nejistota o rozhodných skutečnostech, tj. stavem *non liquet*.

V civilním právu, na rozdíl od práva trestního, nedochází v civilním procesu k uplatňování zásady *in dubio pro reo*, tudíž je třeba vytvořit jinou konstrukci, která by umožnila překonání stavu *non liquet*. Tímto je právě důkazní břemeno objektivní, které označujeme jako „*pravidlo, které stanoví, jak má soudce rozhodnout ve věci samé za předpokladu, že podstatné skutkové okolnosti nebyly objasněny a nastal stav objektivní nejistoty o rozhodujících skutečnostech*“.²⁵⁶

Následky stavu objektivní nejistoty o rozhodných skutečnostech nese vždy ta strana, jejíž úspěch závisí na použití právní normy upravující skutkové předpoklady k řádnému uplatnění projednávaného nároku. Takovou stranu tíží důkazní břemeno za shodu prokázaných skutečností s požadavky obecné právní normy, přičemž objektivní nejistota o prokázaných skutečnostech tíží stranu zatíženou důkazním břemenem.²⁵⁷ Rosenbergova teorie analýzy norem nám připomíná, že strana uplatňující nárok musí

²⁵⁵ Tamtéž

²⁵⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11

²⁵⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 24

dokázat okolnosti podmiňující vznik nároku, zatímco odpůrce ty skutečnosti, jež prokazují nemožnost vzniku takového nároku či jeho následného zániku.²⁵⁸

Důkazní břemeno však v žádném případě nelze brát jako náhradu klasického dokazování, uplatnění důkazního břemene může nastoupit až ve chvíli, kdy veškeré procesní dokazování skončilo s neúspěšným výsledkem, tj. nastal stav non liquet.²⁵⁹ Takový stav rozhodně nelze zaměnit se stavem, kdy byl výsledek dokazování negativní, tedy stavem, kdy soud nabyl, po provedeném dokazování, objektivně založené vnitřní přesvědčení o tom, že se tvrzené skutečnosti nestaly a přednesy stran v tomto smyslu byly nepravdivé.²⁶⁰ V takovém případě by totiž soud rozhodl na základě prokázaného skutkového stavu zamítnutím žaloby bez aplikace pravidel o důkazním břemenu.

Uplatnění důkazního břemene je tedy důsledně vázáno na konečný procesní stav, kdy již bylo vykonáno vše, co mohlo přispět k objasnění skutkového stavu, takže k takovému stavu soud může dospět až po skončení jednání ve věci samé, po němž stále trvá stav objektivní nejistoty o rozhodných skutečnostech.²⁶¹ Smyslem důkazního břemene totiž není pomoc k vytvoření určitého skutkového stavu, ale právě umožnit meritorní rozhodnutí v případě, kdy vydání takového rozhodnutí by jinak bylo nemožné právě kvůli nedostatečně zjištěnému skutkovému stavu.²⁶²

Objektivní důkazní břemeno má však i jinou, ne vždy doceněnou, funkci. Nejen, že umožňuje předvídat výsledky konkrétního procesu (stanovením rozdělení procesního rizika stran a způsobu rozhodnutí soudu v případě stavu non liquet), ale zároveň i ovlivňuje průběh celého řízení, jelikož se podílí na vytváření struktury dokazování, která podstatným způsobem ovlivňuje celou podobu civilního procesu.²⁶³ Fasching do své definice objektivního břemene zahrnuje i povinnost soudu si předem uvědomit a stanovit skutečnosti významné pro posouzení věci a obsah soudního rozhodnutí.²⁶⁴

²⁵⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 31

²⁵⁹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 9

²⁶⁰ Tamtéž

²⁶¹ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 25

²⁶² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 27-28

²⁶³ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11-12

²⁶⁴ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 12

Objektivní důkazní břemeno tedy ovlivňuje chování soudu i účastníků řízení od samého počátku řízení, respektive vůči účastníkům může působit ještě před jeho zahájením. Takovou funkci dokonce plní vždy, zatímco své primární poslání pouze v případech, kdy dojde ke stavu non liquet.

4.3 Důkazní břemeno v subjektivním smyslu

Subjektivní důkazní břemeno definuje naše judikatura obvykle jako „*procesní odpovědnosti účastníka řízení za to, že za řízení nebyla prokázána jeho tvrzení, a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch*“²⁶⁵ Judikaturní pochopení se tedy, nikoliv náhodou, shoduje s Macurovým vymezením citovaným v úvodu této kapitoly.

Subjektivní břemeno je výrazem procesní odpovědnosti strany za její aktivitu či neaktivitu, kdy funguje jako korelát procesních práv poskytnutým účastníkům řízení, přičemž význam subjektivního důkazního břemene je tím vyšší, čím vyšší je míra zapojení procesních subjektů do řízení.²⁶⁶ Subjektivní důkazní břemeno tedy motivuje stranu k co nejvyšší aktivitě při objasňování skutkového stavu, jelikož takové straně hrozí sankcí představovanou vydáním nepříznivého rozhodnutí, pokud se ji nepodaří náležitě prokázat rozhodné skutečnosti požadované právní normou dopadající na její případ. Subjektivní břemeno však nelze chápat jako pouhou reflexi břemene objektivního, neboť zajištěním náležitého průběhu dokazování zabraňuje vytvoření stavu non liquet.²⁶⁷ Je třeba připomenou i úzkou vazbu na zásadu projednací, vysvětlenou v první kapitole. Pro úplnost dodávám, že procesní teorie i praxe si uvědomila subjektivní pojetí důkazního břemene dříve než pojetí objektivní.²⁶⁸

Subjektivní důkazní břemeno, podobně jakožto subjektivní břemeno tvrzení, se vnitřně člení na důkazní břemeno konkrétní a abstraktní. Konkrétní subjektivní důkazní břemeno je však velmi rozporuplným institutem, a je otázkou, zda je vhodné jej vůbec pojmenovat jako důkazní břemeno.

²⁶⁵ Např. 21 Cdo 408/2003 Datum rozhodnutí: 07. 08. 2003

²⁶⁶ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 13-14

²⁶⁷ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 44

²⁶⁸ Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14

4.3.1 Subjektivní důkazní břemeno abstraktní

Abstraktní důkazní břemeno funguje jako korelát objektivního důkazního břemene, jelikož strana sporu je zatížena abstraktním břemenem ohledně skutečností upravovaných právní normou, na níž zakládá svůj právní nárok.²⁶⁹ Odpovídá nám tedy na otázku, kdo by v případě sporu nesl ohledně skutkového znaku právní normy důkazní břemeno.²⁷⁰ Abstraktní důkazní břemeno se tedy, podobně jako objektivní důkazní břemeno, vyznačuje stálostí, jednoznačným vymezením a určitostí umožňující předvídat procesní postup.²⁷¹

4.3.2 Subjektivní důkazní břemeno konkrétní

Konkrétní důkazní břemeno se vyznačuje nestabilitou a přecházením mezi stranami (kyvadlovostí), kdy během procesu střídavě zatěžuje obě strany, dle konkrétní situace důkazního řízení v daném procesu.²⁷² Takové břemeno tedy může zatěžovat i stranu, která není zatížena abstraktním břemenem. Konkrétní břemeno se formuje zásadně až v průběhu procesu, kdy předběžné hodnocení důkazů připouští existenci tvrzených skutečností, kdy je na protistraně, aby ve vlastním zájmu vyvrátila nepříznivé rozhodnutí poskytnutím protidůkazu o neexistenci takového tvrzení či zpochybnění takového tvrzení.²⁷³ S touto koncepcí je však problém. Zatímco neunesení důkazního břemene obecně předpokládá neúspěch dokazování, tedy stav non liquet, na jehož základě vydává meritorní rozhodnutí za použití pravidel o důkazním břemeni, tak v případě neunesení abstraktního důkazního břemene soud vydává rozhodnutí na základě prokázaného skutkového stavu, který je plně prokázaný.²⁷⁴

Je tedy více než potřebné položit si otázku, je-li vůbec vhodné řadit konkrétní složku subjektivního důkazního břemene pod důkazní břemeno, případně používat pro jeho pojmenování pojem důkazního břemene. Převládající odpověď je negativní.

²⁶⁹ Tamtéž

²⁷⁰ Macur, Důkazní břemeno, 14

²⁷¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 9

²⁷² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 8-9

²⁷³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 9

²⁷⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 11

Podstatu tradičního důkazního břemene, tedy objektivní důkazní břemeno a subjektivní důkazní břemeno abstraktní, rozhodně konkrétní břemeno neobjasňuje, naopak ji zkresluje a zatemňuje, což může vést k nepochopení tohoto institutu jako celku, případně dokonce k trvání pouze na konkrétní složce důkazního břemena, vylučujíc složku konkrétní, která je naopak pro pochopení důkazního břemene nezbytnou.²⁷⁵

Dle Macura je vhodnější konkrétní břemeno nazývat břemenem vedení důkazu či jako jev odpovídající uplatnění pojmů důkaz či protidůkaz.²⁷⁶ S tímto názorem nelze nesouhlasit. Nejen, že by značně usnadnil pochopení „zbývajících“ složek důkazního břemene, ale zároveň by to, čemu dnes říkáme konkrétní subjektivní důkazní břemeno, což je dost nesrozumitelný název, nahradil podstatně lépe pochopitelnou terminologií, která ještě k tomu, alespoň dle mého názoru, podstatně lépe pomáhá k pochopení konkrétního břemene.

Nakonec je třeba připomenout, že právě konkrétní břemeno porušuje jednu ze základních funkcí důkazního břemene, a to předvídavost soudního rozhodnutí. Stejně tak je pochopení této vnitřní diferenciaci potřebné k pochopení následující kapitoly, tedy přenášení důkazního břemene.

4.4 Dělení důkazního břemene

V minulosti byl mnohokrát vysloven názor, že důkazní břemeno dělit nelze, neboť tvoří jeden celek, který je nedělitelný, což je projevem statické koncepce důkazního břemene. Takový názor je již překonán, byť statická koncepce důkazního břemene má stále poměrně silnou pozici v rámci české právní vědy.²⁷⁷

Otázkou je vhodnost používání slova dělení. Macur tuto otázku zodpovídá negativně, jelikož důkazní břemeno v konkrétním procesu obvykle netvoří pevný a předem daný celek, který by umožňoval jeho dělení.²⁷⁸ Nejedná se tedy o dělení

²⁷⁵ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 9

²⁷⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 9-10

²⁷⁷ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 37-40

²⁷⁸ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 95

důkazního břemene, ale pouze o stanovení důkazního břemene pro každou stranu zvlášť, kdy každá ze stran je zatížena důkazním břemenem co do skutečností, které tvrdí.²⁷⁹

Podobně je to s přesouváním, přenášením či obracením důkazního břemene, což jsou v současné době poměrně frekventovaná slova. V čisté podobě se tedy jedná pouze o stanovení vyvratitelné domněnky svědčící žalobci. Tu není třeba prokazovat, tudíž se ani o žádném důkazním břemeni nemůžeme bavit, viz názor profesorky Winterové *„skutečnost, pro kterou je v právu stanovena domněnka, není třeba dokazovat, tudíž důkazní břemeno zde netíží nikoho. Naopak vyvrácení této domněnky je přenecháno žalované straně, která musí tvrdit a ovšem též dokázat, že domněnka v konkrétním případě neplatí: pak žalovanou stranu zatěžuje důkazní břemeno, které ovšem pro ni nevyplývá z nějakého přenesení či obrácení důkazního břemene, nýbrž vyplývá pro ni z faktu, že strana něco tvrdí.“*²⁸⁰ Strana, které tato domněnka nesvědčí, je tak zatížena konkrétním subjektivním důkazním břemenem co do jejího neprokázání, a pokud takové popření nenastane, zapříčiní to rozhodnutí sporu dle zjištěného skutkového stavu založeném na oné domněnce.

V určitých případech ale může být, pro uplatnění domněnky, stanoven určitý předpoklad, který je žalobce povinen tvrdit a prokázat (tj. co do určitých okolností je v postavení žalobce v klasickém sporném řízení, kdy ho tíží jak povinnost, tak břemeno tvrzení a důkazní), než bude důkazní břemeno „obráceno či přesunuto“, tedy než mu bude svědčit zmíněná domněnka. Dobrým příkladem je právě české uplatnění „přenášení“ důkazního břemene v antidiskriminačních sporech dle § 133a OSŘ. Jak uvádí sám Ústavní soud, k úspěšnému prokázání diskriminace nestačí pouze tvrdit, že byla diskriminována, ale *„Jeho aplikace tudíž vyžaduje, aby na prvním místě strana žalující sama prokázala prima facie zásah; nepostačí tedy pouhé její ničím nepodložené tvrzení o údajné diskriminaci... Tato osoba v soudním řízení musí nejen tvrdit, ale i prokázat, že s ní nebylo zacházeno obvyklým, tedy neznevýhodňujícím způsobem. Neprokáže-li toto tvrzení, nemůže v řízení uspět. Dále pak musí tvrdit, že znevýhodňující zacházení bylo motivováno diskriminací na základě rasového nebo etnického původu. Tuto motivaci*

²⁷⁹ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s. 250

²⁸⁰ Srov. WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.*, 7. vyd. Praha: Linde, 2014, s., 250-251

*ovšem prokazovat nemusí, ta se v případě důkazu odlišného zacházení předpokládá, je však vyvratitelná, prokáže-li se (dokazováním) opak“.*²⁸¹ Žalobce prokazujícího údajnou diskriminaci tedy tíží povinnost prokázat prima facie zásah.

Prima facie je českému právu v podstatě cizí institut, byť v zahraničí, obzvláště v zemích vyznávající pravděpodobnostní systém hodnocení důkazů, se jedná o poměrně institut procesního práva. Dá se přeložit jako důkaz „na první pohled“, přičemž tento důkaz je někdy považován za „zvlášť silnou zkušenostní větu, kvalitativně odlišnou od ostatních skutkových domněnek a způsobitou obracením důkazního břemene.“²⁸² Osobně bych se prima facii nebál srovnávat s osvědčením, neb má dostát určitému pravděpodobnému, možnému scénáři, tedy je velmi podobná povaze osvědčení.

²⁸¹ Srov. Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006

²⁸² Srov. MACUR, J. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 60

5 Dělení důkazního břemene, teorie upravující toto dělení

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, problematika „dělení“ důkazního břemene je velmi náročná. Právní praxe si však takové snahy vyžádala, neb bylo třeba rozhodovat stále komplikovanější spory. Od poloviny devatenáctého století vznikla celá řada teorií, které se o určité dělení pokoušely. Nepřijde mi správné je vynechat, proto se je budu snažit, v podstatně zestručněné verzi, zmínit. Tyto koncepce, byť značná část z nich je již vyvrácena, stále určitým způsobem ovlivňují podobu našeho práva a rozhodovací praxe. Mnoho z nich rovněž ovlivnilo teorii analýzy norem.

5.1 Starší teorie o dělení důkazního břemena

Ačkoliv by se mohlo zdát, že je to pouze zbytečná historická kapitola, opak je pravdou. Starší teorie zásadním způsobem ovlivňují podobu současného práva, kdy mnoho základních poznatků o důkazním břemenu odvozujeme od teorií z přelomu devatenáctého a dvacátého století, přičemž novější teorie, z větší či menší míry, obvykle přímo navazují na starší teorie, tedy je potřebné podat jejich nástin pro porozumění současného odborného diskurzu.²⁸³

5.1.1 Teorie negativní

Ačkoliv ji můžeme označit za dlouho překonanou, tato teorie byla první teorií dělení důkazního břemene a ovlivnila celou řadu následujících teorií. Navazovala na filozofické úvahy a dlouhou dobu měla zásadní místo v teorii dělení důkazního břemene, ačkoliv ji v polovině 19. století začali teoretici důkazního břemene opouštět.²⁸⁴ Stopy této teorie, přes její vyvrácení, lze spatřit i v současném právu, respektive v judikatuře. Svoboda dokonce uvádí, že je mezi našimi soudy „neobyčejně populární“.²⁸⁵ Což je, při přihlédnutí k tomu, že ji teorie začala opouštět před přibližně 150 lety, poněkud obtížně pochopitelné.

Teorie negativní vychází z logicky znějícího předpokladu, že negativní skutečnosti se neprokazují, neb dokazovat lze pouze to, co skutečně existuje, nikoliv to,

²⁸³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 30-31

²⁸⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 32

²⁸⁵ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 29

co neexistuje.²⁸⁶ Strana tvrdící negativní skutečnosti tak podle této teorie nemohla být zatížena důkazním břemenem, naopak protistrana měla dokázat, že taková skutečnost existuje. Vůči negativní teorii důkazní je řada námitek, které ji postupně zcela vyvrátily.

Této teorii je úspěšně vytýkáno, že nelze stanovit přesnou hranici mezi tvrzením a popíráním, jelikož každé popírání má svůj pozitivní tvrzený obsah, že tytéž skutečnosti lze vyjádřit jak pozitivním, tak negativním způsobem, a že i negativní výroky mohou mít pozitivní obsah.²⁸⁷ Zajímavou námitkou je rozlišení mezi kontradiktorními a konkrétními skutečnostmi, jelikož u kontradiktorní skutečnosti není v pozitivním a negativním vyjádření žádný rozdíl, zatímco skutečnost konkrétní může obsahovat i více než dvě roviny.²⁸⁸ Další zajímavou námitkou je, že samotné rozlišení mezi pozitivním a negativním tvrzením nezáleží tolik na objektu, ale spíše na způsobu jeho vyjádření.²⁸⁹ Samotné právní normy, případně vyvratitelné domněnky, rovněž mnohdy vyžadují důkaz negativních skutečností, v takových případech je negativní teorie v přímém rozporu s platným právem.²⁹⁰

Poměrně aktuálním argumentem, který popírá základní premisu negativní teorie, je, že negativní skutečnosti lze poměrně často prokázat. Neexistenci lze například dokázat prokázáním skutečnosti jiné, která existenci původní skutečnosti vylučuje.²⁹¹ Svoboda na stejném místě dodává, že slepé uplatnění negativní teorie vede k nesprávnému přenášení důkazního břemene. S tímto názorem nelze nesouhlasit, neboť jak bylo výše naznačeno, negativní teorie je sice založena na velmi logicky znějícím substrátu, ale má mnoho trhlin, které vyvracejí na první pohled jednoznačnou teorii.

²⁸⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 31-32

²⁸⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 32-33

²⁸⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 33

²⁸⁹ Tamtéž

²⁹⁰ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 33-34

²⁹¹ Srov. SVOBODA, K. *Dokazování*. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009, s. 29

5.1.2 Teorie trvání

Tato teorie souvisí s teorií negativní takovým způsobem, že byla chápána jako teorie dílčí, jako pouhé upřesnění části negativní teorie.²⁹² Podstatou teorie trvání je, že trvání určitého stavu má negativní povahu, zatímco změny takového stavu mají povahu pozitivní. Samotné trvání založeného vztahu není třeba prokazovat, jelikož si nelze představit změnu takového stavu bez zjevné příčiny, takže v případě, že se nepodaří prokázat takovou změnu, je nutno dovozovat trvání takového stavu.²⁹³ Později se však vytvořila nová koncepce této teorie, a to ta, že na změnu a trvání nelze pohlížet pozitivně ani negativně, pro případ trvání započaté skutečnosti tedy svědčí pouze vyvratitelná domněnka.²⁹⁴ Tato dílčí koncepce se tedy podobá teorii prezumpční.

Podobně jako u teorie negativní, i proti teorii trvání měli odpůrci několik pádných argumentů. Ačkoliv je pravděpodobné, že původní stav trvá, někdy může být pravděpodobný opak, jindy to dokonce může být pravidlem, vyjma toho nelze ani jednoznačně určit hranici mezi trváním a změnou.²⁹⁵ Vyjma toho teorie trvání trpí rozštěpením do dvou vzájemně si odporujících táborů tvrdícím nemožnost dokazování negativních skutečností (trvání stavu), jindy zase navazováním domněnky, čímž se v zásadě shodují s teorií negativní a teorií prezumpční, takže se vůči oběma těmto vnitřním větvím teorie trvání dají použít argumenty proti odpovídajícímu protějšku z dvojice výše zmíněných teorií.²⁹⁶

5.1.3 Teorie prezumpční

Tato starší teorie je charakteristická svou prací s domněnkami. Ty rozdělovala na mnoho druhů a vytvářela o nich poměrně komplikovanou nauku, avšak nikdy nebyla schopna vytvořit přesnou systematiku domněnek, což byl spolu s její nejistou aplikací

²⁹² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 35

²⁹³ Tamtéž

²⁹⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 36

²⁹⁵ Tamtéž

²⁹⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 37

a zbytečným komplikováním problematiky důkazního břemene, důvod k následnému odmítnutí právní teorií.²⁹⁷

Dle této teorie musí žalovaný vyvrátit domněnku důkazem opaku, tudíž důkazní břemeno je na osobě žalovaného, nikoliv žalobce, kterému stačí jen tvrdit skutečnosti rozhodné pro aplikaci takové domněnky.²⁹⁸

5.1.4 Teorie zvláštních skutečností

Tato teorie, jako první, je založená na rozlišování pravidla a výjimky, a ačkoliv se dnes již v čisté podobě nepoužívá, tak je třeba se s ní seznámit k pochopení teorií modernějších.²⁹⁹ Dle této teorie je strana dovolávající obecných (pravidelných, běžných) zatížena důkazním břemenem pouze co do těchto skutečností, zatímco skutečností zvláštních, které jsou určitou výjimkou z obvyklého fungování věcí, má prokazovat odpůrce, jehož do těchto skutečností tíží důkazní břemeno.³⁰⁰

5.1.5 Teorie vnitřních a vnějších skutečností

Tato teorie ukládá osobě uplatňující nárok důkazní břemeno pouze co do vnějších skutečností, tedy takových, které se projevují ve vnějším světě, přičemž ohledně vnitřních skutečností tedy takových, které nelze objektivně vnímat smysly, ukládá důkazní břemeno odpůrci takového návrhu.³⁰¹ Tato teorie, podobně jako její předchůdci, neodkázala podat přesné rozlišení mezi vnitřními a vnějšími skutečnostmi, což je problém, jelikož i vnější skutečnosti mohou klamat a i vnitřní skutečnosti mohou být objektivně poznatelné, stejně tak se nevypořádala s kritikou, že sama právní norma mnohdy předpokládá prokázání určitých vnitřních skutečností (např. dobrá víra).³⁰²

²⁹⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 37-38

²⁹⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 37

²⁹⁹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 38-39

³⁰⁰ Tamtéž

³⁰¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 39

³⁰² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 40-41

5.1.6 Teorie speciální

Teorie speciální ukládá osobně uplatňující nárok povinnost prokázat pouze speciální (individualizující, charakteristické) skutečnosti vztahující se k předmětnému právu, zatímco skutečnosti obecné, které jsou společné širšímu okruhu právních vztahů, není třeba prokazovat.³⁰³ Tato teorie, podobně jako její předchůdkyně, opět nebyla schopna stanovit jednoznačné kritérium rozlišení mezi oněmi obecnými a speciálními skutečnostmi, vyjma toho se nedokázala vypořádat s námitkou, že je reálně vždy třeba prokazovat i některé obecné skutečnosti, zatímco některé zvláštní mohou být mnohdy opomenuty.³⁰⁴

5.1.7 Teorie kauzální

Tato teorie má za to, že se mají dokazovat pouze příčiny tvořící skutečnosti, k čemuž poskytuje rozlišení mezi skutečnostmi tvořícími právo, tedy aktivně působícími skutečnostmi vyvolávajícími právní účinky, a skutečnostmi ostatními, které vytváří nezbytné předpoklady pro toto uplatnění.³⁰⁵ Pro tuto teorii rovněž platí výtky podobné těm předchozím. Opět zde nebylo jednoznačné rozlišení mezi dvojící skutečností, vyjma toho toto rozlišení je pouze relativní, jelikož právní následky vznikají za působení všech skutečností, mezi kterými není vhodné rozlišovat tímto způsobem, neb tím neopodstatněně posilujeme, respektive upozadujeme, jejich význam.³⁰⁶

5.1.8 Teorie minimální

Jak již napovídá název, teorie minimální vycházela z úvahy, že nelze požadovat na žalobci, aby uplatňoval úplně vše, proto také vytvořila minimální skutkovou podstatu, tedy souhrn skutečností, který je přesně tolik široký, jako nejmenší možný okruh skutečností postačující k prokázání žalobcova nároku, kdy takový okruh skutečností měl postačovat k logickému odůvodnění žaloby.³⁰⁷ Veškeré další skutečnosti

³⁰³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 41-42

³⁰⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 42

³⁰⁵ Tamtéž

³⁰⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 43

³⁰⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 44

tedy nebylo třeba prokazovat a bylo na žalovaném, aby prokázal existenci takových tvrzení. Tato teorie však, ač sama operovala s pojmem logického odůvodnění žaloby, měla řadu trhlin. Například již tradiční nejednoznačnost vymezení základního pojmu (minimální skutkové podstaty), případně to, že některé „nadbytečné“ skutečnosti tvoří velmi důležitou součást uplatňovaného nároku, tudíž musí být dokázány.³⁰⁸ Macur tamtéž dodává, že nárok je nutno posuzovat jako celek, a že nelze motivovat strany, aby zastíraly podstatu samotného nároku.

5.1.9 Teorie skutečností právo tvořících, právu překážejících (právo rušících)

Tato teorie dělí skutečnosti dle jejich vztahu ke vzniku či zániku práv, kdy důkazní břemeno tíží žalobce pouze co do skutečností právo zakládajících, zatímco žalovaný prokazuje ty právo rušící či bránící jeho vzniku.³⁰⁹ Tyto skutečnosti je vždy nutno individuálně rozlišovat v rámci jednoho procesu, což však není vždy možné, a mnohdy záleží na jejich konkrétní formulaci, kdy se jedna a tatáž skutečnost dá posoudit různými způsoby, což činí dělení důkazního břemene nejasným, a tudíž nevhodným. Zároveň je otázkou, zda je vhodné analyzovat pouze skutečnosti, neb právní vztahy pro svůj vznik potřebují nejen skutečnosti, ale i právní řád, který jejich vznik, zánik či změny upravuje.

310

5.1.10 Teorie větné stavby

Tato teorie předpokládá, že legislativní technika formuluje právní normy ustáleným způsobem, z něhož se za pomoci jazykového výkladu a větného rozboru dá určit strana zatížená důkazním břemenem.³¹¹ Tato teorie byla z pochopitelných důvodů ostře kritizována pro její formalismus, jelikož zjednodušení rozboru právních norem pouze co do jazykové stavby je ve skutečnosti souborem mimořádně obtížných

³⁰⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 45

³⁰⁹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 46

³¹⁰ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 111-112

³¹¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 48-49

pravidel, které se přes jejich komplikovanost omezují pouze na velmi malou výše z problematiky, kterou je třeba při objasňování důkazního břemene zanalyzovat.³¹²

5.1.11 Teorie popírání

Tato dílčí teorie se zaměřuje pouze na rozdělení důkazního břemene v případech, kdy je tvrzena podmínka či jiné omezení právního jednání, a podstatou této teorie je, že popření části právního jednání je vlastně popřením právního jednání jako celku, jelikož bez těchto omezujících okolností by nedošlo k dohodě na zbytku vyžadovaných okolností.³¹³ Dle této teorie je žalobce povinen prokázat nejen základ žaloby, ale i neexistenci podmínek omezujících předmětný nárok, zatímco žalovaný může pouze popírat bez zatížení jakoukoliv povinností či břemenem. Taková teorie byla v ostrém nesouladu s teorií minimální, kauzální a speciální, které zatěžování žalobce do těchto omezujících okolností odmítaly.³¹⁴

5.1.12 Teorie námitková

Tato teorie je rovněž dílčím řešením, je v podstatě opakem teorie popírání. Také pracuje s dodatky či různými omezeními, které přirovnání ke skutečnostem způsobujícím zánik práva či skutečnostem bránícím jeho vzniku.³¹⁵ V případě výše zmíněných skutečností zatěžuje důkazní břemeno žalovaného, zatímco v ostatních případech tíží žalobce.

5.1.13 Teorie úplného skutkového stavu

Tato teorie měla ambici stát se dominantní teorií dělení důkazního břemene cestou zjednodušení doposud používaných pravidel, byť je otázka, je-li vhodné u ní použít termín dělení. Tato teorie totiž neuznávala dělení důkazního břemene jako takového, vycházela totiž z premisy, že je třeba pojetí důkazního břemene *zjednodušit*, takže uložila žalobci prokazování všech skutečností, které jsou potřebné pro založení jeho práva, zatímco žalovanému prokazování všech skutečností, které by následně způsobily zánik

³¹² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 49-50

³¹³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 50

³¹⁴ Srov. MACUR, J. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 134

³¹⁵ Tamtéž

takového práva.³¹⁶ Takové, na první pohled velmi jednoduché a logické pojetí, však mělo značné množství negativních vlastností.

Předně zatěžovala žalobce enormním množstvím skutečností, které musel prokázat, jelikož tato teorie neuznávala existenci skutečností bránících vzniku práva. Takový stav vysvětlovala tím způsobem, že žalobce prostě neprokázal všechny komplexní skutečnosti, tudíž takové právo nevzniklo.³¹⁷ Zatěžování žalobce prokázáním veškerých skutečností však nebyl realistický požadavek, takže sami příznivci této teorie vypracovali koncepci, která takový nedostatek měla odstranit a umožnit univerzální přijetí teorie úplného skutkového stavu. Touto novou koncepcí je, že žalující strana mlčky tvrdí existenci svého práva, a že jsou tedy dány zákonem vyžadované předpoklady, k jejichž prokázání ji netížilo žádné břemeno, zatímco žalovaného zatěžovalo nově vzniklé břemeno „obraný“, zahrnující břemeno „namítání“ a břemeno „vyvracení“, na jejichž základě byl žalovaný povinen sám upozornit na některé skutečnosti zabraňující vzniku žalobcova nároku, pokud takový nárok neuznával a nechtěl se vystavit neúspěchu ve sporu.³¹⁸ Již toto tvrzení svědčí o tom, že se nejednalo zrovna o zdařilou konstrukci, a pokud k tomu připočteme ještě vytváření dosud nezmiňovaných břemen, jako je například břemeno vysvětlení, je očividné, že o této teorii jako o zjednodušení mluvit rozhodně nelze.³¹⁹ Lze jen souhlasit s Macurovým názorem, že největším přínosem této teorie je, že „velmi důsledným rozvinutím své koncepce přesvědčivě dokázala neschůdnost cesty, kterou nastoupila. Ukázalo se, že složitou problematiku dělení důkazního břemene nelze řešit uplatněním nějaké radikálně zjednodušující koncepce, která své proklamované záměry posléze nemůže dosáhnout ani za cenu zavedení početných netradičních procesních pojmů a institutů, jež nepřinášejí zjednodušení, ale jen nežádoucí komplikace, nejasnosti a rozpory.“³²⁰

³¹⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 51-54

³¹⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 54

³¹⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 53

³¹⁹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 52-57

³²⁰ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 57

5.1.14 Teorie účelové analýzy

Tato teorie se snažila striktně odlišit od svých předchůdců tím, že nechtěla obsahovat žádná abstraktní pravidla důkazního břemene, ale chtěla jejich individuální účelové posouzení soudcem v rámci každého projednávaného případu, při respektování všech jeho odlišností.³²¹ Podle této teorie splývá důkazní břemeno s volným hodnocením důkazů, takže mezi nimi nelze dělat rozdíly, protože soudce má pomocí účelové analýzy určit stranu zatíženou důkazním břemenem. K tomu mu tato teorie vytvořila celou řadu pomocných pravidel, kdy vhodnost strany určují např. dle kritérií ekvivalence, humanity, blízkosti k důkazům (potestativnost), pravděpodobnosti, spravedlnosti, zavinění, slušnosti, apod.³²² Tato teorie měla v počátku silnou vazbu na pravděpodobnostní posuzování, které se později oddělilo a stalo se samostatným konceptem dokazování a důkazního břemene.³²³

Této teorii bylo vyčítáno, že se dostává do rozporu se základními principy právního státu a v konečných důsledcích může vést k uplatnění libovůle soudce.³²⁴ Je nepřijatelné zaměňování důkazního břemene a samotného dokazování či hodnocení důkazů, jelikož se jedná o odlišné instituty, které se uplatňují v jiných fázích procesu.³²⁵ Nejpresvědčivější kritikou je však ta, co směřuje přímo proti základní myšlence této teorie. Teorie účelové analýzy se snažila o konkrétní vymezení důkazního břemene v každém individuálním případě nezávisle na abstraktních pravidlech, která nazývala nepřesnými, obtížnými a nejasnými. Sama však v pozdější době vypracovala velmi široký okruh právních pravidel, která lze nazvat ještě složitějšími, pochybnějšími a nepřehlednějšími.³²⁶ S jistou nadsázkou lze tedy říci, že tato teorie sama dospěla ještě k horšímu stavu, než který svým nástupem chtěla nahradit.

³²¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 58

³²² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 58-62

³²³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 62

³²⁴ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 63

³²⁵ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 63-64

³²⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 64

5.2 Teorie analýzy norem

Teorie analýzy norem, na rozdíl od předcházejících teorií, přetrvává do dnešního dne, ačkoliv její základy byly Rosenbergem položeny již na začátku minulého století. Teorie analýzy norem se v mnohém poučila z chyb svých předchůdců a právem je považovaná za univerzální a určující teorii, která úspěšně definuje pravidla pro dělení důkazního břemene³²⁷ Je vnitřně jednotná, založená na stabilních a objektivních kritériích, nesnaží se o přílišné zjednodušení a vyhýbá se kazuistice.³²⁸ Po jejím představení je pravidelně konfrontována s novými teoriemi, které se k ní kriticky vyjadřují, přesto však přetrvává v zásadě nezměněna, což z ní dělá základní složku všech úvah pro dělení důkazního břemene.³²⁹

Teorie analýzy norem, jak již napovídá její název, nepracuje s pouhou analýzou skutečností, ale analyzuje abstraktní právní normy, jejich vzájemné vztahy, rozděluje je do kategorií a následně zpětně usuzuje povahu skutečností a rozvržení důkazního břemene.³³⁰ Vychází ze struktury právních předpisů a na důkazní břemeno usuzuje dle právních účinků tvrzených účastníky řízení, ty zatěžuje co do těch skutečností, které odpovídají skutkovým znakům právní normy, na nichž zakládají svůj nárok nebo námitky.³³¹ Základní pravidlo dělení je, že „procesní strana, jejíž procesního cíle nelze dosáhnout bez použití určité právní normy, nese břemeno tvrzení i břemeno důkazní ohledně splnění skutkových předpokladů uplatnění této normy.“³³² Strana tedy dokazuje skutečnosti upravené jí příznivou právní normou. Pro správné použití této teorie je však nutné rozlišit mezi příznivostí norem pro procesní strany, což tato teorie řeší analýzou „základní zákonitosti stavby jednotlivých norem a vycházením ze struktury daného právního předpisu“.³³³

³²⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 65-66

³²⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 66

³²⁹ Tamtéž

³³⁰ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 66-67

³³¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 67

³³² Tamtéž

³³³ Tamtéž

Tato teorie rovněž považuje za nezbytné stanovení základního principu stavby norem, daný vzájemným postavením základní normy a protinormy.³³⁴ Oba tyto pojmy jsou pro tuto teorii základní, je třeba s nimi pracovat. Základní (označované též jako hlavní či řídicí) normou je norma zakládající určitý nárok či právo, zatímco protinorma působí ve dvojnásobném směru proti základní normě, a to zabraňováním vzniku účinků právní normy, tedy ve smyslu protinormy zabraňující či překážející, případně zrušením existujícího práva vyvolaného základní normou, kdy takovou protinormu označujeme za protinormu zrušující právo či protinormu způsobující zánik práva.³³⁵ Normy a protinormy nemusí být součástí jednoho předpisu, mohou být dokonce z odlišných právních odvětví.³³⁶ Protinormy dělíme na bezprostřední, které mohou být formulovány i jako podmínky, a protinormy podřízené, vyznačující se subsidiaritou.³³⁷ Existují i zvláštní situace, kdy protinormám stojí v protikladu jiné protinormy, v takovém případě se jejich účinky vyloučí způsobem obdobným matematice, a nic tedy nebrání uplatnění nemodifikované podoby normy základní.³³⁸

Vztah mezi normami však může být relativním, jelikož protinorma může vystupovat jako norma základní, a vice versa. Je tedy třeba sledovat, zda skutkový stav protinormy má stejné skutkové znaky jako norma základní za současné existence nějakých dalších znaků vyvolávajících protipůsobení vůči normě základní.³³⁹ Rozlišování tedy musí být podrobena analýze obsahu, a to v souvislosti s celým obsahem právní normy či obsahem více právních norem, případně s právním řádem.³⁴⁰ Tato teorie předpokládá i existenci situací, kdy k uplatnění nároku je třeba analyzovat více ustanovení či dokonce více právních předpisů. Pro takové případy zavedla jejich třídění na normy základní a normy doplňující, které jen rozvíjí obsah hlavní normy,

³³⁴ Tamtéž

³³⁵ Existuje i zvláštní kategorie norem, které nezpůsobují pozdější zánik práva, ale pouze zabraňují uplatnění takového práva. Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 68

³³⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 73

³³⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 71

³³⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 68

³³⁹ Tamtéž

³⁴⁰ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 68-69

pročež k nim tíží procesní břemena stejnou stranu jako u normy hlavní. ³⁴¹ Doplnující normy mohou být bezprostřední, tedy obsažené ve stejné či bezprostředně následující části předpisu, nebo zprostředkované, které obvykle nalezneme v obecné části. ³⁴²

Pro teorii norem je rovněž typické rozlišování pravidla a výjimky. Pravidlo tu „vyznačuje obecné, běžné, normální případy, kdežto výjimka vyjadřuje případy zvláštní“. ³⁴³ Osoba dovolávající se výjimky, kterou chápeme obdobně jako protinormu, tedy jako normu obsahující všechny znaky pravidla a odlišující se navazující znaky, ji také musí prokázat, zatímco strana dovolávající se pravidla je důkazním břemenem zatížená jen do skutkových okolností požadovaných tímto pravidlem, nikoliv co do neexistence výjimek. ³⁴⁴ Dle teorie analýzy norem jsou právní předpisy vždy vytvářeny jako mnohvrstvé, kdy základní vrstvu tvoří ustanovení odpovídající pravidlu, následované vrstvou představující výjimku, následované vrstvami představovanými výjimkami z výjimek, atd. ³⁴⁵

Pokud se procesní straně podaří prokázat všechny předpoklady právních účinků, musí z nich soud vycházet, alespoň dokud nedojde k prokázání překážky těmto účinkům bránícím, kdy důkazní břemeno co do skutečností právu překážejícím či rušícím zatěžuje odpůrce. ³⁴⁶

Tato teorie klade důraz na strukturální analýzu právního předpisu a jeho konkrétních ustanovení, při analýze právních norem přihlíží k souvisejícím právním normám i k celému právnímu řádu, snaží se o celostní, systémový přístup, o analýzu skutkových ustanovení v souladu s ustanoveními, jež je upravují. ³⁴⁷ Pro posouzení

³⁴¹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 69

³⁴² Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 71

³⁴³ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 69

³⁴⁴ Tamtéž

³⁴⁵ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 69-70

³⁴⁶ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 70

³⁴⁷ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 70

důkazního břemene považuje tato teorie za rozhodující dva vztahy, a to protinormy k normě hlavní a vztah doplňující normy k normě hlavní.³⁴⁸

Z výše uvedeného výkladu je zřejmé, že se nejedná o snadno uchopitelnou teorii. Právo ji však považuje za vhodnou a spolehlivou, což ji přes její složitost dopomohlo k dobytí dominantního, až výlučného postavení. Přesto, či možná právě proto, se ji dostalo i značné množství kritiky. Často kritizované jsou skutečnosti zabraňující vzniku práva, kdy již před desítkami let bylo namítáno, že se jedná o uměle vytvořené instituty bez opory v reálném světě, jelikož uplatněním takových skutečností k žádným objektivním účinkům v právní sféře nedochází a nelze tedy objektivně hovořit o právních účincích, jelikož prostě jen trvá původní stav.³⁴⁹ Zastánci této teorie argumentují tím, že ne všechny právní účinky se projeví v právní sféře, což nelze považovat za dostatečné zdůvodnění, které následně upřesnil až Leipold, dle jehož teorie jsou normy zabraňující vzniku práva svou povahou pouze normami zakládajícími určité právo.³⁵⁰

Teorie analýzy norem, přes výše uvedenou dílčí kritiku, však zůstává stále živou, a nebylo by vhodné ji kvůli problému skutečností zabraňujícím vzniku práva opustit, ale naopak by se tento drobný rozpor měl stát základem pro další zkoumání. Živost této teorie dokládá i judikát Nejvyššího soudu vyjadřující jeho názor na tuto teorii „*Dovolací soud při řešení otázky důkazního břemene ve vztahu k vymezené otázce zásadního právního významu vychází z tzv. Rosenbergovy teorie dělení důkazního břemene, označované jako teorie analýzy norem, která je i současnou civilistickou doktrínou považována za primární a odpovídající procesním pravidlům obsaženým v účinném občanském soudním řádu*“.³⁵¹

³⁴⁸ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 70-71

³⁴⁹ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 73

³⁵⁰ Srov. MACUR, J. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 73-74

³⁵¹ 22 Cdo 3108/2010 Datum rozhodnutí: 26. 02. 2013

Závěr

Dokazování je právem nazýváno páteří civilního procesu. Těžko bychom mohli vybrat jiný institut procesního práva, který takovou měrou ovlivňuje jeho průběh. Při dokazování je třeba dodržovat obecné procesní principy, které v poslední době získávají značný význam, neboť jsou jedním ze základních způsobů sblížení práva evropských zemí. Nemyslím si, že se jim současná právní věda věnuje dostačujícím způsobem. To samé platí o principech civilního procesu, které nejsou vždy tak jasné, jak se na první pohled může zdát. Například zásada materiální či formální pravdy by si jistě zasloužila podrobnější rozbor.

Ve druhé kapitole jsem se snažil nastínit vybrané kapitoly dokazování. Nepokládal jsem za nutné se věnovat průběhu dokazování, což ovšem neznamená, že by se jednalo o nedůležitou část procesního práva. Daleko zajímavější oblastí jsou dle mého názoru určité výjimky, tedy jak výjimky z předmětu dokazování, tak domněnky a fikce, tedy instituty, jimiž si procesní právo pomáhá při zjišťování skutkového stavu. Považuji za důležité připomenout, že předmětem dokazování, dle dvou zmíněných autorů, jsou i procesní poznatky, na které právní věda mnohdy zapomíná.

Samotná oblast procesních povinností a břemen slouží jako úvod k důkaznímu břemenu. Spojitost těchto institutů je zjevná, důkazní břemeno by bez nich nemohlo existovat, což se při jisté glorifikaci důkazního břemene mnohdy opomíjí. I procesní povinnosti jsou velmi důležité. V případě, že bych měl více prostoru, bylo by nepochybně užitečné se věnovat břemenu substancování, vysvětlovací povinnosti strany nezátížené důkazním břemenem či povinnosti pravdivosti tvrzení. Všechny tyto instituty jsou s procesním dokazováním úzce spjaty, ale vzhledem k tomu, že se v současné době v České republice nejedná o příliš diskutované pojmy, jsem si je dovolil opomenout, neb i přes jejich opomenutí jsem mírně přesáhl předpokládaný rozsah práce. Je otázkou de lege ferenda, zda se výše jmenovaným institutům nevěnovat hlouběji při novelizacím právní úpravy dokazování, respektive důkazního břemene.

Důkazní břemeno je institutem procesního práva. Jedná se o velmi komplikovanou problematiku, která velmi úzce souvisí s procesním dokazováním. Ačkoliv je téma důkazního břemene často diskutovaným, nedá se říci, že by mu věnovaná

pozornost byla promítnuta do existence teoretických prací, které téměř výlučně představuje dílo profesora Macura. Ačkoliv teoretické základy jsou postupně formovány již po staletí, tudíž je rozhodně není třeba stavět od naprostých základů, tak se nemohu ubránit pocitu, že by se této problematice měl někdo hlouběji věnovat. Třeba jen proto, aby se sjednotila terminologie u „dělení“, „přenášení“ či „obracení“ důkazního břemene. Jen málokterá oblast procesního práva je opředená tolika nesprávnými závěry, jako právě „dělení“ důkazního břemene.

V poslední kapitole jsem nastínil starší teorie o dělení důkazního břemene. Je potěšující zprávou, že ačkoliv v České republice mnohdy stále převládá teorie negativní, tak přesto existují i rozsudky, které akcentují dominanci teorie analýzy norem, která má v procesní vědě dominantní postavení.

V úvodu jsem si stanovil za cíl zasadit důkazní břemeno do systematiky civilního procesu a popsat pro něj důležité části procesního dokazování. Ponechám na čtenáři, zda se mi tento úkol podařilo splnit.

Seznam zkratek

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
Listina	Listina základních práv a svobod, vyhlášena pod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
Evropská Úmluva, EÚLP	Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod
OSŘ	Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějším předpisů
Zákon o soudech a soudcích	Zákon č. 6/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva

Seznam zdrojů

COUFALÍK, Petr. Shodná tvrzení účastníků řízení. Časopis pro právní vědu a praxi, [S.1.], v. 23, n. 3, nov. 2015. ISSN 1805-2789. Dostupné na: <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5290>>. Datum přístupu: 23. červen 2016

DAVID, L. a kol. Občanský soudní řád: komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. ISBN 978-80-7357-460-4.

HANDL, Vlastimil a Josef RUBEŠ. Občanský soudní řád: komentář. Praha: Panorama, 1985. Zákony - komentáře.

KMEC, Jiří a kol. Evropská úmluva o lidských právech: komentář. Praha: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.

Lavický, Petr. Důkazní břemeno a dokazování výše nároku. Právní fórum, 2012, č. 11

Lavický, Petr a kol. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, 2014, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Řada teoretická. Edice Scientia. ISBN 978-80-210-7601-3.

LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-986-1.

KNAPP, Viktor. Teorie práva. Praha: Beck, 1995. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-028-1.

MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995. Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. ISBN 80-210-1161-0.

MACUR, Josef. Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 1996. Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. ISBN 80-210-1403-2.

MACUR, Josef. Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984. Acta Universitatis Brunensis. Iuridica.

Macur, Josef: K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie, 2000, č. 4

MACUR, Josef. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001. Acta Universitatis Brunensis. Iuridica. ISBN 80-210-2539-5.

MACUR, Josef. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 219 s. ISBN 80-210-2539-5.

MACUR, Josef. Předmět sporu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2002. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická. ISBN 80-210-2824-6.

MAZÁK, Ján. Základy občianskeho procesného práva. 3. podst. preprac. a dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2007. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-8078-145-3.

PAUKNEROVÁ, Monika, Jan BRODEC, Magdalena PFEIFFER a Květoslav RŮŽIČKA. Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-368-5.

PAVLÍČEK, Václav, Ján GRONSKÝ, Jiří HŘEBEJK, a kol. Ústavní právo a státověda. Praha: Leges, 2011. Student. ISBN 978-80-87212-90-5.

REPÍK, Bohumil. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty. ISBN 80-86199-57-6.

ŠABATA, Karel: K trvání předběžného opatření podle § 76b OSŘ. Soudce, 2013, č. 1

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. Civilní proces. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-09-0.

SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ, a kol. Civilní proces: obecná část a sporné řízení. V Praze: C.H. Beck, 2014. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-279-3.

SVOBODA, Karel. Dokazování. Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2009. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-414-7.

SVOBODA, K.: Kdo co prokazuje. Právní rádce, 2008, č. 4

ŠTAJGR, František. Zásady civilního soudního řízení. Praha: Všehrad, 1946.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014. ISBN 978-80-7201-940-3.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Civilní právo procesní. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-437-4.

Judikatura

Nález Pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 37/04 ze dne 26. 4. 2006

Nález Pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 46/13 ze dne 11. 3. 2014

Nález Ústavního soudu IV. ÚS 278/03 ze dne 12. 2. 2004

Nález Ústavního soudu I. ÚS 370/04 ze dne 27. 10. 2004

Nález Ústavního soudu I. ÚS 533/05 ze dne 13. 6. 2006

Nález Ústavního soudu II. ÚS 2070/07 ze dne 13. 12. 2007

Nález Ústavního soudu II. ÚS 2048/09 ze dne 2. 11. 2009

Nález Ústavního soudu II. ÚS 1617/10 ze dne 2. 9. 2010

Nález Ústavního soudu I. ÚS 1424/09 ze dne 8. 3. 2012

Nález Ústavního soudu II. ÚS 3/10 ze dne 5. 9. 2012

Nález Ústavního soudu I. US 386/12 ze dne 31/1/2013

Nález Ústavního soudu I. ÚS 600/03, ze dne 16. 1. 2014

Usnesení Ústavního soudu I. ÚS 3/97 ze dne 13. 5. 1997

Usnesení Ústavního soudu I. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002

Usnesení Ústavního soudu II. ÚS 4809/12 ze dne 5. 2. 2013

Rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 100/2002 ze dne 14.04 2003

Rozsudek Nejvyššího soudu 28 Cdo 1083/2002 ze dne 28. 06. 2002

Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 2048/2003 ze dne 09. 03. 2004

Rozsudek Nejvyššího soudu 29 Odo 1014/2003 ze dne 03. 11. 2005

Rozsudek Nejvyššího soudu 22 Cdo 3251/2006 ze dne 5. 2. 2008

Rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 2725/2007 ze dne 15. 05. 2008

Rozsudek Nejvyššího soudu 28 Cdo 1885/2008 ze dne 09. 07. 2008

Rozsudek Nejvyššího soudu 28 Cdo 4634/2010 ze dne 01. 02. 2011

Rozsudek Nejvyššího soudu 26 Cdo 4635/2010 ze dne 14. 04. 2011

Rozsudek Nejvyššího soudu 33 Cdo 3117/2010 ze dne 26. 06. 2012

Rozsudek Nejvyššího soudu 30 Cdo 2112/2014 ze dne 17. 09. 2014

Rozsudek Nejvyššího soudu 33 Cdo 729/2013 ze dne 26. 11. 2014

Rozsudek Nejvyššího soudu 33 Cdo 487/2014 ze dne 28. 01. 2016

Judikatura ESLP

Rozsudek Pléna ESLP Lithgow a další proti Spojenému království, rozsudek pléna, 8. 7. 1986, č. 9006/80, § 201.

Rozsudek Velkého senátu ESLP Malhous proti České republice, rozsudek velkého senátu, 12. 7. 2001, č. 33071/9

Rozsudek ESLP Brandstetter proti Rakousku, rozsudek 28. 8. 1991, č. 11170/84

Rozsudek ESLP Campbell a Fell proti Spojenému království, rozsudek, 28. 6. 1984, č. 7819/77 a 7878/77, § 78

Rozsudek ESLP DMD GROUP, a. s. proti Slovensku, rozsudek, 5. 10 2010, č. 19334/03.

Rozsudek ESLP Foucher proti Francii, rozsudek, 18. 3. 1997, č. 22209/93

Rozsudek ESLP Niderost-Huber proti Švýcarsku, rozsudek, č. 18990/91, 18. 2 1997

Rozsudek ESLP Shagin proti Ukrajině, rozsudek, 10. 12. 2009, č. 20437/05

Abstrakt

Název diplomové práce: **Důkazní břemeno v civilním procesu**

Tato práce se zabývá problematikou důkazního břemene, snaží se ji zasadit do určitého rámce, který je nezbytný pro bližší porozumění danému tématu.

V úvodní kapitole zmiňují základní zásady aplikovatelné v případě všech procesních předpisů. Tyto zásady jsou významné z hlediska interpretace Evropské úmluvy, zároveň se používají i pro bližší integraci evropského práva. Následují principy vlastní pouze civilnímu procesu, které jsou charakteristické existencí protikladných dvojic a tím, že se vlastně nikdy neuplatňují ve své čisté podobě.

Druhá kapitola je věnována dokazování. Zmiňují definici dokazování, odlišení procesního dokazování od klasického logického, účel dokazování a jeho předmět. Následuje výběr skutečností, které se nemusí dokazovat, ať z důvodu existence domněnek či všeobecné známosti. Zvláštní pozornost je věnována institutům usnadňujícím dokazování. Rovněž definuje základní pojmy dokazování. Nesnaží se však být komplexním pojednáním o dokazování, to by snad ani vzhledem k rozsahu nebylo možné. Vybírá si proto opravdu jen vybrané kapitoly nezbytné pro pochopení tématu této práce.

Třetí kapitola je úvodem do procesních povinností a procesních břemen. Zmiňuje rozlišení mezi oběma instituty a snaží se o komplexní popis těch, které souvisí s důkazním břemenem. Nesnaží se však o komplexní vyjmenování všech procesních povinností a břemen. Důležité je zejména břemeno tvrzení, které se dělí podobně jako břemeno důkazní.

Čtvrtá kapitola představuje hlavní předmět této práce, důkazní břemeno. Definuje jej, rozděluje jej na objektivní a subjektivní, kterou následně dělí na abstraktní a konkrétní. Hovoří i o obrácení důkazního břemene, což je oblast, která je často špatně chápána.

Poslední kapitola analyzuje historické teorie o dělbě důkazního břemene, jelikož je jejich pochopení nezbytné k chápání té současné, která na ně mnohdy navazuje. Pochopitelně se zabývám i touto současnou nejpoužívanější teorií.

Abstract

Thesis title: **Burden of proof in civil procedure**

This paper deals with burden of proof. The aim of this thesis is to provide a broader framework for this burden, since it is absolutely crucial in order to form a proper understanding of this topic.

The first chapter mentions principles that are common to all legal procedures and those that are applicable only within civil procedure. These general procedural principles need to be interpreted in accordance with the European Convention on Human Rights, which is binding upon Czech law. They also serve as a tool for a deeper integration of European law. The principles that are only applicable within civil procedure are usually presented in pairs consisting of principles of opposite meaning and are never really used in their pure form.

The second chapter deals with basic rules of Evidence. It mentions the definition of Evidence, it makes a clear distinction between logical methods of proving and procedural ones, followed by definition of the purpose of Evidence. It also mentions topics that do not need to be proven, since there is some type of presumption governing these issues or they are somehow known to the court. This chapter emphasizes tools that simplify the process of proving. It also defines basic terms of Evidence. It does not try to be a complex overview of Evidence, since it would not be possible due to its page limitation. It only chooses parts of Evidence that are indispensable to the burden of proof.

The third chapter is an introductory one into the realm of procedural duties imposed upon procedural parties, and procedural burdens. It does not try to be complex, it rather tries to focus on those that are important to form a proper understanding of burden of proof. It spends some time analyzing the difference between procedural duties and burdens. The most important part of this chapter is the burden of production, since it can be subdivided in a very similar way as burden of proof.

The fourth chapter includes the main topic of this thesis, the burden of proof. It defines the burden of proof, divides it into the objective and subjective part, while the latter one can be subdivided into abstract and concrete. It also mentions the shifting of burden of proof, which is often misunderstood.

The last chapter analyzes historical theories describing the allocation of burden of proof, because of their importance towards the only one which is considered to be useful in present day, since it was heavily inspired by its processors. It also mentions the current prevailing theory of allocation of burden of proof.

Klíčová slova

Důkazní břemeno, dokazování, dělení důkazního břemene.

Keywords

Burden of proof, evidence, burden or persuasion.